

SAVONIA

OPINNÄYTETYÖ - AMMATTIKORKEAKOULUTUTKINTO
SOSIAALI-, TERVEYS- JA LIIKUNTA-ALA

EHKÄISEVÄN PÄIHDETYÖN NYKYTILA JA TARVE KAI- NUUSSA

Kirjallisuusselvitys

TEKIJÄT: Maria Hakkarainen
Meri Tissari

Koulutusala Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala	
Koulutusohjelma Sosiaalialan koulutusohjelma	
Työn tekijä(t) Maria Hakkarainen, Meri Tissari	
Työn nimi Ehkäisevän päihdetyön nykytila ja tarve Kainuussa, kirjallisuusselvitys	
Päiväys	13.4.2016
Sivumäärä/Liitteet	62/4
Ohjaaja(t) Hannele Tams, Anne Walden	
Toimeksiantaja/Yhteistyökumppani(t) Spartak Kajaani ry	
Tiivistelmä	
<p>Ehkäisevä päihdetyö on osa terveyden edistämistä ja kuntien hyvinvointityötä, jota tehdään laaja-alaisesti peruspalveluissa. Kolmannen sektorin toimijat ja eri järjestöt täydentävät päihdetyön kenttää. Ehkäisevän päihdetyön tarve on erilainen eri kunnissa, koska sosioekonomiset terveys- ja hyvinvointierot, työttömyys, tulonsiirtoihin tukeutuminen (toimeentulotuki), alkoholijuomien kulutus sekä koulutuksen ulkopuolelle jääminen vaihtelevat kunnittain. Kainuun alueella ehkäisevän päihdetyön yhdeksi painopistealueeksi nousee lasten ja nuorten päihde- ja mielenterveysongelmien ehkäisy ja puuttuminen niihin varhaisessa vaiheessa.</p> <p>Laadukkaasti toteutettu ehkäisevä päihdetyö on näkyvää ja laadukkuus lisää ehkäisevän päihdetyön arvostusta ja uskottavuutta. Kriteerien avulla voidaan osoittaa, että käytössä olevat työmenetelmät perustuvat tutkittuun tietoon ja työn konkreettiset hyödyt on nähtävissä. Laatua tulee tarkkailla koko prosessin ajan. Laadunhallinnan avulla pystytään varmistamaan kyky tuottaa kohderyhmän tarpeiden ja odotusten mukaisia palveluja ja vastaten palvelulle asetettuihin vaatimuksiin.</p> <p>Tämä opinnäytetyö on empiirinen kvalitatiivinen kirjallisuusselvitys, jossa tutkittiin ehkäisevän päihdetyön nykytilaa ja tarvetta Kainuussa nyt ja tulevaisuudessa. Opinnäytetyön teoreettiseksi lähtökohdiksi valikoitui ehkäisevä päihdetyö, ehkäisevä päihdetyö kunnissa ja ehkäisevän päihdetyön laadukas toteuttaminen Laatutähden avulla. Kainuun tilannetta tarkasteltiin tutkimalla kehittämishankkeiden raportteja, tilastotietoja sekä strategioita. Tuloksia tulkittiin Laatutähden kriteerien avulla, jolloin saatiin selville toimivia ja kehitettäviä osa-alueita. Laatutähti on Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) julkaisema, ehkäisevän päihdetyön suunnittelua, toteutusta ja arviointia varten tehty työkalu. Opinnäytetyö tehtiin tutkimalla valmista aineistoa, joita olivat muun muassa alueella tehdyt aikaisemmat selvitykset ja kehityshankkeet ehkäisevästä päihdetyöstä.</p> <p>Ehkäisevän päihdetyön kohdentaminen Kainuussa osaksi lapsiperheiden ja nuorten palveluita on onnistunut erinomaisesti. Polku-työparimalli on noussut aineistosta selkeästi esille onnistuneena kehittämistyönä. Se on juurrutettu osaksi Kainuun sosiaali- ja terveyshuollon perhepalveluita pitkäjänteisellä työllä. Ehkäisevän päihdetyön haasteet ja tarpeet on tunnistettu tutkimus- ja kehittämistyön avulla Kainuussa mutta ehkäisevän päihdetyön koordinointi vaatii vielä selkeyttämistä.</p>	
Avainsanat Ehkäisevä päihdetyö, ehkäisevä päihdetyö kunnissa, ehkäisen päihdetyön laadukas toteuttaminen, Laatutähti	

Field of Study Social Services, Health and Sports			
Degree Programme Degree Programme in Social Services			
Author(s) Maria Hakkarainen, Meri Tissari			
Title of Thesis Substance abuse prevention in the Kainuu area now and in the near future, literature review			
Date	13.4.2016	Pages/Appendices	62/4
Supervisor(s) Hannele Tams, Anne Walden			
Client Organisation /Partners Spartak Kajaani Association			
<p>Abstract</p> <p>Substance abuse prevention is part of health promotion and municipal welfare work carried out in basic services. Third sector actors and various organizations complement the work done in substance abuse prevention. The need for substance abuse prevention is different in different municipalities. There are several reasons for it, such as socio-economic differences in health and welfare, unemployment, reliance on income transfers (social assistance), consumption of alcohol, as well as being excluded from education. Substance abuse prevention and prevention of mental health problems as well as intervening these problems at an early stage among children and adolescents are top priorities in the Kainuu area.</p> <p>High quality substance abuse prevention work is more visible, plausible and appreciated. By certain criteria it can be demonstrated that existing working methods are based on scientific knowledge and substantial benefits of the work can be seen. Quality must be monitored throughout the process. Quality management helps to ensure that the services are provided in accordance with the needs and expectations of the target group and they also meet the demands of the services.</p> <p>This thesis is an empirical qualitative literature review. The aim of this study was to examine how the substance abuse prevention work is done in the Kainuu region now and what needs are seen in the future. Theoretical framework for this thesis was substance abuse prevention, substance abuse prevention in municipalities and high-quality implementation of substance abuse prevention with the help of Quality Star. Quality Star is a tool, designed by National institute for health and welfare, for planning, implementation and evaluation of substance abuse prevention work. The situation in Kainuu was examined by studying project reports, statistical information and strategy reports. The results were interpreted using the quality criteria from Quality Star, whereby functional areas and those that need developing were found.</p> <p>Targeting substance abuse prevention in Kainuu as part of services provided for families with children and young people has been successful. Path-work pair model is a result of long term development work. It has been made in Kainuu as part of the social and health care services. Challenges and needs of substance abuse prevention are identified in Kainuu, but the coordination of substance abuse prevention still requires further clarification.</p>			
<p>Keywords substance abuse prevention, substance abuse prevention in municipalities, high-quality implementation of substance abuse prevention, Quality Star</p>			

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO	7
2	TOIMINTAYMPÄRISTÖN KUVAUS.....	9
3	EHKÄISEVÄ PÄIHDETYÖ	11
3.1	Ehkäisevää päihdetyötä ohjaavat tekijät	12
3.2	Ehkäisevän päihdetyön vaikuttamiskohteet ja toteutustasot.....	14
4	EHKÄISEVÄN PÄIHDETYÖN LAADUKAS TOTEUTTAMINEN.....	16
4.1	Kuntien vastuu ehkäisevässä päihdetyössä	16
4.2	Laatutähti ehkäisevän päihdetyön toteutuksen työkaluna	19
4.3	Ehkäisevän päihdetyön menetelmät osana laadukasta toteutusta	21
5	KIRJALLISUUSSELVITYKSEN TOTEUTUS.....	23
5.1	Käytettyjen tutkimusmenetelmien teoria.....	23
5.2	Kirjallisuusselvityksen tutkimusmenetelmät.....	25
5.3	Kirjallisuusselvityksen aineiston keruu ja analyysi	26
5.4	Kirjallisuusselvityksen luotettavuus ja eettisyys	28
6	EHKÄISEVÄ PÄIHDETYÖ KAINUUSSA	30
6.1	Ehkäisevän päihdetyön nykytila	32
6.2	Ehkäisevän päihdetyön monimuotoiset tarpeet	34
7	EHKÄISEVÄ PÄIHDETYÖ KAINUUSSA LAATUTÄHDEN MUKAISESTI.....	38
7.1	Laatutähden ydin; tasapainoinen kokonaisuus sekä seuranta ja arviointi	39
7.2	Tietoperusta ja etiikka.....	40
7.3	Kohdentaminen ja suunnittelu	41
7.4	Resurssien varmistaminen	42
7.5	Viestintä, osallisuus ja yhteistyö.....	42
7.6	Toteutus	44
7.7	Uudistaminen, levitys ja vakiinnuttaminen	45
8	JOHTOPÄÄTÖKSET	46
9	POHDINTA.....	49
	LÄHTEET JA TUOTETUT AINEISTOT	51
	LIITE 1: EHKÄISEVÄN PÄIHDETYÖN TOIMIJAT JA OHJAUKSEN VÄLINEET	58

LIITE 2: VARHAISEN PUUTTUMISEN MALLI NUORTEN PÄIHTEETTÖMYYDEN EDISTÄMISEKSI KOULU- JA OPISKELUTERVEYDENHUOLLOSSA	59
LIITE 3: TERVEYDEN EDISTÄMINEN KAINUUSSA –TOIMINTAMALLI	60
LIITE 4: POLKU –TYÖPARIMALLI OSANA KAINUUN SOSIAALI- JA TERVEYDENHUOLLON KUNTAYHTYMÄN PERHEPALVELUITA	61

1 JOHDANTO

Päätös juoda on aina henkilön oma valinta, mutta yhteiskunnan luomat raamit niin yksilö- kuin yhteiskuntatasolla vaikuttavat osaltaan siihen millaiseen ratkaisuun henkilö päätyy. Päihteisiin tarttuminen onkin usein monen tekijän summa, johon myös julkisella vallalla on vaikutusta. Yksilön oikeuteen käyttää päihteitä otti kantaa jo Chafee vuonna 1919 sanomalla ”sinun oikeutesi heilutella käsiä päättyy juuri siihen mistä lähimmäisesi nenä alkaa.” Tällä lausahduksella myös OECD, Organisation for Economic Co-operation and Development, korostaa julkisen vallan oikeutusta vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen, tässä tapauksessa alkoholin juomiseen. (OECD 2015, 3.) Julkinen valta vaikuttaa päihteiden käyttöön muun muassa luomalla lakeja, ja näin se pyrkii vaikuttamaan ennaltaehkäisevästi ongelmien syntyyn.

Suomessa arvioidaan olevan 300 000–500 000 henkilöä, jotka käyttävät alkoholia suosituksiin nähden liikaa. Suurkulutus ei välttämättä aiheuta sosiaalisia haittoja, mutta pitkällä tähtäimellä siitä koituu monia terveydellisiä riskejä. Alkoholin tai muiden päihteiden väärin käyttäminen johtaa vähitellen alkoholi-, päihde- tai huumeriippuvuuteen. Väärinkäyttö altistaa myös loukkaantumisille, laiminlyönteihin työssä ja vanhemmuudessa sekä lainrikkomuksiin. OECD:n (2015, 15) tekemässä raportissa tulee esille alkoholin olevan osallisena noin kahdessa sadassa sairaudessa tai tapaturmatyypissä sekä olevan maailmanlaajuisesti yksi johtavista kuolinsyistä. Inhimillisten haittojen lisäksi väärinkäytöstä aiheutuu myös taloudellisia haittoja. Vuonna 2010 alkoholin aiheuttamat haitat maksoivat julkiselle sektorille 0,9–1,1 miljardia euroa. Huumeiden käytön aiheuttamat kustannukset olivat 229–284 miljoonaa euroa. (Huttunen 2014.)

Vuoden 2015 joulukuussa Suomessa astui voimaan uusi laki, Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä (523/2015), jonka tarkoituksena oli selkeyttää ja ajanmukaistaa ehkäisevän päihdetyön järjestämistä koskevia säännöksiä. (Hallituksen esitys...339/2014.) Uuden lain mukaan julkinen valta huolehtii muun muassa päihteiden käytön haittojen ehkäisystä yhdessä yleishyödyllisten yhteisöjen kanssa. Laissa säädetään, että kuntiin nimetyn toimielimen tehtävänä on huolehtia päihdeolojen seurannasta, tiedotuksesta, tiedon jaosta, tuen ja ehkäisevien toimien osaamisen tukemisesta ja lisäämisestä sekä päihdetyön toimien esittämisestä ja edistämisestä eri hallinnonaloilla. (Laki ehkäisevän...2015.) Kunnan toimet ehkäisevässä päihdetyössä tulee siten sovittaa yhteen julkisen- sekä yksityisen sektorin ja erityisesti ehkäisevään päihdetyöhön osallistuvien yleishyödyllisten yhteisöjen kanssa. (Laki ehkäisevän... 2015, §5.) Kolmannen sektorin rooli ehkäisevän päihdetyön järjestämisessä tulee korostumaan joulukuussa 2015 voimaan tulleen lain myötä.

Ehkäisevä päihdetyö on osa terveyden edistämistä ja kuntien hyvinvointityötä, jota tehdään laajalaisesti oppilaitoksissa, nuorisotyössä sekä kulttuuri- ja vapaa-ajan toiminnassa. Kolmannen sektorin toimijat ja eri järjestöt täydentävät päihdetyön kenttää. (Preventiimi 2009, 10; Soikkeli ja Warsell 2013, 18.) Vuonna 2006 asiantuntijatyöryhmä päätyi määritelmään, jonka mukaan ehkäisevä päihdetyö on toimintaa, jonka tavoitteena on edistää terveyttä, hyvinvointia ja turvallisuutta. Ehkäisevää päihdetyötä tehdään muun muassa edistämällä päihdeettömiä elintapoja sekä lisäämällä päihdeilmiön ymmärrystä ja hallintaa. (STAKES 2006, 9.)

Laadukkaasti toteutettu ehkäisevä päihdetyö on näkyvää ja laadukkuus lisää ehkäisevän päihdetyön arvostusta ja uskottavuutta. Kriteereillä voidaan osoittaa, että käytössä olevat työmenetelmät perustuvat tutkittuun tietoon ja työn konkreettiset hyödyt on nähtävissä. Laadua tulee tarkkailla koko prosessin ajan eikä ainoastaan sen loputtua. Laadunhallinnalla pystytään varmistamaan kyky tuottaa kohderyhmän tarpeiden ja odotusten mukaisia palveluja ja näin vastaamaan palvelulle asetettuihin vaatimuksiin. (Soikkeli ja Warsell 2013, 7-8.)

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää ehkäisevän päihdetyön nykytilaa ja tarvetta, nyt ja tulevaisuudessa, Kainuun alueella. Tässä opinnäytetyössä pyritään luomaan edellytykset kolmannen sektorin toimijalle vastata osaltaan laissa esitettyihin yhteisiin päämääriin. Opinnäytetyön toimeksiantajana on Spartak Kajaani ry, joka on Kajaanissa toimiva yleishyödyllinen yhdistys. Yhdistyksen toimintoihin kuuluvat nuorisotyö, erityisnuorisotyö, varhaiskasvatus sekä monipuolinen urheilu- ja harrastetoiminta, jotka toimivat nuorisotyön työvälineinä.

Tämän opinnäytetyön teoreettiseksi lähtökohdiksi valikoitui ehkäisevä päihdetyö, ehkäisevä päihdetyö kunnissa ja ehkäisevän päihdetyön laadukas toteuttaminen Laatutähden mukaisesti. Ehkäisevän päihdetyön yhtenä laadun varmistajana toimii Laatutähti-työkalu, joka auttaa ehkäisevän päihdetyön suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. Laatutähti toimii opinnäytetyössä sekä teoreettisena lähteenä että analysoinnin välineenä. Kainuun tilannetta tarkastellaan Laatutähden kriteerien mukaan, jolloin saadaan selville toimivia ja kehitettäviä osa-alueita. Opinnäytetyö tehdään kirjallisuusselvityksenä tutkimalla valmista aineistoa, joita ovat muun muassa alueella tehdyt aikaisemmat selvitykset ja kehityshankkeet ehkäisevästä päihdetyöstä.

2 TOIMINTAYMPÄRISTÖN KUVAUS

Kainuu koostuu kahdeksasta kunnasta (kuvio 1). Kuviossa 1. näkyy vielä ennen vuotta 2016 Kainuuseen kuuluva Vaalan kunta, joka siirtyi vuoden 2016 alusta Pohjois-Pohjanmaan. Kainuu sijaitsee keskellä Suomea, joten yhteydet sekä etelään että pohjoiseen ovat hyvät. Kainuussa on hieman alle 80 000 asukasta ja se on pinta-alaltaan 6,3 % koko maan pinta-alasta. Kainuun väestöstä oli vuonna 2014 61,1 % 15– 64 -vuotiaita ja 24,4 % yli 65 –vuotiaita. Samana vuonna Kainuun työttömyysaste oli 16,9 %, kun koko maan luku oli 12,4 %. (Kainuun liitto 2015.)

KUVIO 1. Kainuu (Kainuun liitto s.a.)

Opinnäytetyön toimeksiantajana oli Spartak Kajaani ry, joka on Kajaanissa toimiva yleishyödyllinen yhdistys. Yhdistyksen toiminta alkoi vuonna 2004 erityisnuorisotyöllä. Nykyään toimintoihin kuuluvat nuorisotyö, erityisnuorisotyö, varhaiskasvatus sekä monipuolinen urheilu- ja harrastetoiminta. Eri-tyisnuorisotyötä on vankilassa tehtävä työ sekä erilaiset pajat kuten autotallitoiminta, jossa nuoret pääsevät korjaamaan autoja ja erilaisia pienkoneita. Nuorisotyötä tehdään erilaisten hankkeiden avulla sekä urheilutoiminnassa, kuten jalkapallon parissa. Urheilutoiminta ja muut harrasteet ovat nuorisotyön ja erityisnuorisotyön työvälineitä toimien samalla ennaltaehkäisevänä päihdetyönä. Varhaiskasvatusta toteutetaan kahdessa iltapäiväkerhossa sekä kesäisin Kajaanin kaupungin liikennepuistossa, jonka vetovastuu on ollut jo usean vuoden Spartak Kajaani ry:llä. Yhdistyksen arvoina ovat terveet elämäntavat, päihdeettömyys sekä vertaistuen antaminen. (Spartak Kajaani ry 2013, 3.)

Spartak Kajaani ry toimii Kajaanissa yhtenä välityömarkkinapaikkana. Välityömarkkinoilla tarjotaan mahdollisuus työskennellä erilaisissa työtoiminnoissa sellaisille henkilöille, joilla on eri syistä vaikeuksia sijoittua työhön avoimille työmarkkinoille. Henkilön palkkaukseen järjestö voi saada yhteiskunnan tukea. Iltapäiväkerhoissa ja liikennepuistossa nuoret voivat kokeilla esimerkiksi työkokeilussa työelämävalmiuksiaan tai soveltumista alalle. Monipuolisia toimintoja voivat hyödyntää myös opiske-

lijat toteuttamalla erilaisia projekteja tai tapahtumia osana Spartak Kajaani ry:n toimintoja tai olemalla työharjoittelussa. Spartak Kajaani ry:n toiminnot ovat matalankynnyksen toimintoja, joihin kaikilla on mahdollisuus osallistua ikään, sukupuoleen, uskontoon tai poliittiseen vakaumukseen katsomatta. (Kortelainen 2014-11-10.)

Yhdistys on voittoa tavoittelematon yleishyödyllinen yhdistys. Hankerahoitukseen turvin toimintoja on pystytty tarjoamaan koko Kainuun alueella. Spartak Kajaani ry on hakenut aikaisempina vuosina muun muassa rahoitusta Raha-automaatti yhdistykseltä, RAY:ltä, mutta ei ole sitä onnistunut saamaan. Rahoittajalta saatavan palautteen perusteella rahoituksen saanti edellyttää tarkempaa esiselvitystä paikallisista tarpeista sekä nykyisistä palveluista. Yhteistyön lisääminen ja syventäminen nousi myös yhdeksi tekijäksi, jota rahoittaja edellyttää rahoituksen saamiseksi. Laadukkaasti toteutettu hankkeiden suunnittelu ja niiden taustaselvitykset ovat tärkeitä, jotta rahoittaja näkee toiminnon tarpeellisuuden. Tämä opinnäytetyönä tehty laaja kirjallisuusselvitys tulee täyttämään rahoittajan edellyttämän esiselvitystarpeen ja sitä voidaan käyttää esimerkiksi hankehakemuksen taustaselvityksenä. (Kortelainen 2014-11-10.)

3 EHKÄISEVÄ PÄIHDETYÖ

Laaja-alainen ehkäisevä päihdetyö on osa terveyden edistämistä, joka yhdistää eri hallintoaloja yhteen päihdehaittojen ehkäisemiseksi. (Strand 2011, 12). Ehkäisevä päihdetyö on osa kuntien hyvinvointityötä, sitä tehdään laaja-alaisesti oppilaitoksissa, nuorisotyössä, kulttuuri- ja vapaa-ajan toiminnassa, yhdyskuntasuunnittelussa sekä elinkeinoelämässä (liite 1). Kolmannen sektorin toimijat ja eri järjestöt täydentävät päihdetyön kenttää omien tehtäviensä kautta. Päihdetyö jakautuu ehkäisevään ja korjaavaan työhön (kuvio 2). Käytännön tasolla toiminnat voidaan vielä jakaa kolmeen osaan, joita ovat yleinen ehkäisy, riskiehkäisy ja päihdehoito. Jokaisessa osa-alueessa on omat työmenetelmänsä, jotka valikoituvat kohderyhmän tarpeiden ja tavoitteiden mukaan. Riskiehkäisy toimii sekä ehkäisevän että korjaavan työn rajapinnalla ja siinä työn lähtökohta on riskien tunnistamisessa. (Preventiimi 2009, 10; Soikkeli ja Warsell 2013, 18.)

KUVIO 2. Päihdetyön kokonaisuus (Preventiimi 2009, 10.)

Vuoden 2006 asiantuntijatyöryhmä päätyi määritelmään, jonka mukaan ehkäisevä päihdetyö on toimintaa, jonka tavoitteena on edistää terveyttä, hyvinvointia ja turvallisuutta. Ehkäisevää päihdetyötä tehdään muun muassa edistämällä päihdeettömiä elintapoja sekä lisäämällä päihdeilmiön ymmärrystä ja hallintaa. Päihteiksi ehkäisevässä päihdetyössä luetaan alkoholi, huumeet ja tupakkatuotteet sekä myös lääkkeet tai liuottimet silloin kun niitä käytetään päihtymistarkoituksessa. Myös toiminnalliset riippuvuudet kuten rahapeli riippuvuus luetaan ehkäisevän päihdetyön piiriin. (STAKES 2006, 6)

Ehkäisevän päihdetyön tavoitteena on vahvistaa suojaavia tekijöitä ja vähentää altistusta riskitekijöille (Soikkeli ja Warsell 2013, 18). Suojaavat tekijät suodattavat riskien vaikutusta yksilöihin. Yksilötasolla suojaavia tekijöitä ovat myönteinen elämänsäsenne sekä hyvä itsetunto. Hyvät vuorovaikutustaidot, tukevat ja pysyvät sosiaaliset verkostot sekä myönteiset roolimallit vaikuttavat myös suojaavasti. Kokonaisvaltaista hyvinvointia edistää ja tukee turvallinen ja luotettava ympäristö, terveellinen yhteiskuntapolitiikka ja julkiset palvelut, kuten neuvola, koulu ja nuorisopalvelu. (Espoon kaupunki 2011, 4.) On myös tärkeää, että yksilöllä on mahdollisuus osallistua yhteisönsä toimintaan ja hän kokee sen myönteisenä. Suojaavina tekijöinä nähdään myös kehittyneet sosiaaliset taidot, mahdollisuus harrastaa sekä kyky sopeutua muutoksiin. (THL 2014a.)

Riskitekijöillä tarkoitetaan yksilöön tai ympäristöön liittyviä tapahtumia, olosuhteita tai ominaisuuksia, jotka lisäävät ongelmien todennäköisyyttä. Tällaisia riskitekijöitä lähisuhte- ja yksilötasolla ovat kaveripiirin epäsosiaalinen käytös ja ihannoiva suhtautuminen päihteisiin, yksilön oppimisvaikeudet sekä koulunkäyntiin sitoutumisen heikkous. (THL 2014a.) Riskitekijät saattavat olla geneettisiä tai

persoonallisia ominaisuuksia, kuten vaikeasti hallittavat temperamentti, aggressiivisuus tai impulsiivisuus. Ne voivat liittyä lapsuuden perheeseen tai sen toimintakykyyn, kuten puutteelliseen vanhemmuuteen tai turvattomaan kotiympäristöön. (Espoon kaupunki 2011, 5.)

3.1 Ehkäisevää päihdetyötä ohjaavat tekijät

Ehkäisevän päihdetyön toteuttamisen lähtökohtana toimii ohjaus. Ohjauksen välineitä ovat normiohjaus, resurssiohjaus, ohjelmatyö, tieto-ohjaus sekä valvonta (liite 1). **Normiohjauksen** tarkoituksena on lainsäädännöllä ohjata ehkäisevän päihdetyön toteuttamista. Ehkäisevällä päihdetyöllä on ollut aikaisemmin oma erityislakinsa, raittiustyölaki (/828/1982), jonka korvasi joulukuun 1. päivänä 2015 voimaan tullut Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä (523/2015).

Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä (523/2015) velvoittaa julkista valtaa huolehtimaan muun muassa päihteiden käytön haittojen ehkäisystä yhdessä yleishyödyllisten yhteisöjen kanssa. Laissa määritetään, että sosiaali- ja terveysministeriö (STM) johtaa ja Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL) kehittää ja ohjaa ehkäisevää päihdetyötä koko maassa yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa. Aluehallintovirastojen (AVI) tehtävänä on voimaan tulevan lain mukaan ohjata oman alueensa ehkäisevää päihdetyötä ja kuntien tehtävänä on järjestää ehkäisevän päihdetyön tarpeenmukainen organisointi alueella ja nimetä päihdetyöstä vastaava toimielin. (Laki ehkäisevän...2015.)

Uuden voimaan tulleen lain lisäksi ehkäisevän päihdetyön järjestämistä ohjaavat lukuisat muut lait ja asetukset. Päihdehuoltolain (41/1986) tarkoituksena on ehkäistä ja vähentää päihteiden ongelmakäyttöä. Perustuslaki (731/1999) turvaa muun muassa ihmisarvon loukkaamattomuuden ja yksilön vapauden, jota tulee kunnioittaa ehkäisevää päihdetyötä tehtäessä. Tupakkalain (693/1976) ja asetuksen (225/1977) tarkoituksena on ehkäistä tupakkatuotteiden käytön aloittamista, edistää niiden käytön lopettamista ja suojella väestöä tupakansavulle altistumiselta. Huumausainelain (373/2008) ja asetusten (543/2008 ja 548/2008) tavoitteena on huumausaineiden käytön ehkäiseminen. (Vogt ym. 2013, 6.)

Lastensuojelulain (417/2007) ja -asetuksen (1010/1983) avulla lapselle turvataan oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Nuorisolaki (72/2006) tukee nuoren kasvua ja itsenäistymistä sekä parantaa nuoren kasvu- ja elinoloja. Sosiaalihuoltolaki (710/1982) ja -asetus (607/1983) velvoittaa kuntaa kehittämään sosiaalisia oloja ja poistamaan sosiaalisia epäkohtia. Tarpeellisen päihdetyön järjestämistä ohjaa terveydenhuoltolaki (1326/2010). Arpajaislain (1047/2001) avulla pyritään vähentämään arpajaisiin osallistumisesta aiheutuvia sosiaalisia ja terveydellisiä haittoja. (Vogt ym. 2013, 6.)

Valtioneuvoston asetukset (1287/2011, 1286/2011, 1288/2011) säätävät rahapelien toimeenpanon. Mielenterveyslaki (1116/1990) edistää sekä mielisairauksien että muiden mielenterveyden häiriöiden ehkäisemistä, parantamista ja lievittämistä. Perusopetuslaki (628/1998) takaa oppilaalle maksutto-

man oppilashuollon, joka sisältää oppilaan oppimisen, psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä. Työterveyshuoltolaki (1383/2001) edistää työntekijöiden terveyttä sekä työ- ja toimintakykyä. (Vogt ym. 2013, 6-7.)

Resurssit ohjaavat ehkäisevää päihdetyötä ja yksi tärkeistä järjestötoiminnan rahoittajista on Raha-automaattiyhdistys (RAY). Järjestöt voivat hakea myös muuta avustusta THL:lta, paikalliselta Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukselta (ELY-keskus) tai kunnalta. Resursseja on myös mahdollista saada erilaisista poliittisista ohjelmista. (Vogt ym. 2013, 7-8.) Käytännössä resurssiohjaus muodostuu projektiluonteisesta rahoituksesta ja tästä seuraa, että toiminta on katkonaista. (Warpenius, Holmila, Karlsson ja Ranta 2015, 16.)

Valtakunnallinen **ohjelmatyö** pitää sisällään erilaisia ohjelmia ja strategioita, jotka näkyvät ehkäisevässä päihdetyössä. Pakka-toimintamalli on sovellus ehkäisevälle päihdetyölle, jossa painopiste on alkoholin, tupakan ja rahapelien saatavuuteen puuttumisessa. Paikallisesti toteutettavaan ehkäisevään päihdetyöhön saadaan lisää vaikuttavuutta kun esimerkiksi valistusta ja koulutusta täydennetään saatavuuden ehkäisyllä. (THL 2015a.) Yksi ohjelmista on alkoholiohjelma, joka on nimitys valtiiovallan, kuntien ja järjestöjen yhteistyöstä vähentää alkoholihaittoja. Nykyisen alkoholiohjelman toimintakausi päättyy vuoden 2015 loppuun ja uuden toimintaohjelman tarkoituksena on tukea uuden lain, Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä (523/2015), toimeenpanoa. Toimintaohjelman tavoitteena on varmistaa kuntien ehkäisevän päihdetyön laadun ja perusrakenteiden toteutuminen. Jotta tavoitteisiin päästään, tarvitaan myös tavoitteita tukevia poliittisia päätöksiä ja alkoholin saatavuuden sääntelyä verotuksen avulla. Uusi alkoholiohjelma sisältää alkoholiasioiden lisäksi tupakka-, huume- ja rahapeliasiat. (THL 2015b.)

Sosiaali- ja terveystalitiikkaa uudistetaan ja johdetaan sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisen kehittämishojelman (Kaste) avulla. Ohjelman tarkoituksena on yhdistää valtakunnalliset, alueelliset ja paikalliset toimijat tekemään yhteistyötä, jotta hyvinvointi- ja terveyserot kaventuisivat ja palvelut saataisiin asiakaslähtöisiksi. Valtioneuvoston Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämishojelma (Lanuke) pyrkii parantamaan nuorisolain mukaisesti alle 29-vuotiaiden kasvu- ja elinoloja. Ohjelma antaa suuntaviivat alueelliselle ja paikalliselle ohjelmatyölle ja sen strategiset tavoitteet linjaavat muun muassa ennaltaehkäiseviä toimia. (Vogt ym. 2013, 8.)

Vuonna 2001 Valtioneuvosto hyväksyi Terveys 2015 -kansanterveysohjelman, joka linjaa Suomen terveystalitiikkaa. Ohjelma koskettaa kaikkia yhteiskunnan sektoreita ja pyrkii tukemaan ja edistämään terveyttä. (STM 2001.) Edellä mainittu kansanterveysohjelma sekä Kansallinen mielenterveys ja päihdesuunnitelma (Mieli) ovat osa valtakunnallista ohjelmatyötä. Kansallisessa mielenterveys- ja päihdesuunnitelmassa ehkäisevän päihdetyön painopistealueiksi on määritelty kolme asiaa; alkoholin veron korottaminen, hyvinvointia tukevien yhteisöjen vahvistaminen sekä kansalaisten vaikutusmahdollisuuksien lisääminen ja yli sukupolvien siirtyvien päihdeongelmien tunnistaminen ja ehkäisy. (STM 2009, 23.)

Tieto-ohjauksella vaikutetaan ohjauksen kohteena olevaan toimijaan tietoa jakamalla. Tietoa jaetaan tutkimusten, suositusten, suunnitelmien ja raporttien, kuten päihdetyön ja –palvelujen laatusuosituksien ja muun osaamisen kehittäminen, avulla. (Vogt ym. 2013, 9.) Tieto-ohjaukseen ei liity määräyksiä, vaan sen tarkoituksena on tukea paikallisen työn laadukasta suunnittelua ja toteutusta ilman, että otetaan kantaa siihen, kuinka työ tulisi tehdä. (Warpenius ym. 2015, 15.)

Ehkäisevän päihdetyön ohjaukseen kuuluu yhtenä osana **valvonta**, jota tekee muun muassa sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valvira. Valvira valvoo alkoholiyhtiöitä ja vastaa alkoholin tuotevalvonnasta. Valviran tehtäviin kuuluu myös valvoa AVI:n toimintaa ja yhdessä ne valvovat alkoholijuomien mainontaa. Huumevalvonnasta vastaa lääkealan turvallisuus- ja kehittämiskeskus Fimea ja poliisi yhdessä tullin ja rajavartiolaitoksen kanssa. Kuntien tehtäviin kuuluu tupakkatuotteiden myyntilupien myöntäminen. Rahapelien toimeenpanon valvonnasta vastaa poliisihallitus. (Vogt ym. 2013, 10.)

3.2 Ehkäisevän päihdetyön vaikuttamiskohteet ja toteutustasot

Ehkäisevän päihdetyön vaikuttamiskohteet ja toteutustasot on kuvattu kuviossa 3. Ehkäisevän päihdetyön vaikuttamiskohteita voivat olla valitun kohderyhmän tietoihin, asenteisiin tai oikeuksiin vaikuttaminen. Vaikuttaa voidaan myös päihdehaitoilta suojaaviin ja altistaviin tekijöihin sekä päihteen käyttöön ja käyttötapoihin. Vaikuttamista tehdään kuvion 3 mukaisesti kaikilla toteuttamistasoilla. (Soikkeli ja Warsell 2013, 23.)

Tiedot, asenteet ja oikeudet	Suojaavat tekijät ja riskitekijät	Päihteet ja käyttötavat
	Y H T E I S K U N T A	
	P A I K A L L I S Y H T E I S Ö	
	L Ä H I S U H T E E T	
	Y K S I L Ö	

KUVIO 3. Ehkäisevän päihdetyön toteuttamistasot ja vaikuttamiskohteet. (Soikkeli ja Warsell 2013, 24.)

Kuvion 3 mukaisesti ehkäisevä päihdetyö voi kohdistua yksilöihin, yksilöiden välisiin suhteisiin, esimerkiksi pari- tai perhesuhteeseen, paikallisyhteisöihin, joita ovat koulu- tai työyhteisöön sekä yhteiskuntaan. Yhteiskunnalliseen tasoon kuuluu myös Suomen lähialueet, EU ja globaali taso sekä myös joukkoviestintä, yhteiskunnallinen keskustelu, yleinen mielipide ja poliittinen päätöksenteko. Käytännössä toteutustasot eivät ole kuitenkaan täysin erillisiä toisistaan sillä työ heijastuu myös muille tasoille. (Soikkeli ja Warsell 2013, 24.)

Tässä opinnäytetyössä ehkäisevää päihdetyötä tarkastellaan pääosin kolmannen sektorin toimijan näkökulmasta. Näkökulmaa täydentää kuva kunnan ehkäisevästä päihdetyöstä, sillä kolmannen sektorin toimijan on oltava tietoinen kunnan vastuusta ehkäisevässä päihdetyössä. Kokonaiskuvan hahmottaminen auttaa kolmannen sektorin toimijaa sijoittamaan oman toimintansa kunnan tai maakunnan palveluverkostoon. Tasapainoiseen kokonaisuuteen pyrkimisessä auttaa Laatutähti-työkalu, jonka avulla varmistetaan, että palvelut eivät ole päällekkäin ja kaikki osapuolet toimivat omalla erityisalueellaan täydentäen toistensa toimintoja.

4 EHKÄISEVÄN PÄIHDETYÖN LAADUKAS TOTEUTTAMINEN

Ehkäisevän päihdetyön moninaisuus ja monialaisuus luovat haastavat olosuhteet ehkäisevän työn laadukkaalle toteuttamiselle. Ehkäisevän päihdetyön sisällöt, tietopohja ja käytettävät menetelmät sekä toimintojen toteuttamisen edellytykset vaihtelevat eri toimijoilla ja tämä voi näkyä kokonaisuuden hajanaisuutena sekä vaihtelevana laatuna. Ehkäisevään työhön sijoitetut resurssit sekä rahalliset investoinnit eivät välttämättä tuota haluttua tulosta, mikäli työn laatuun ei kiinnitetä huomiota. Eri toimijoiden tulisi puhua samaa kieltä sekä omata yhteinen näkemys keskusteltaessa ehkäisevästä päihdetyöstä. Yhtenäiset strategiat, ohjelmat sekä laatukriteerit mahdollistavat yhteisen ymmärryksen syntymisen ja auttaa moninaista toimijakenttää muodostamaan toimivan kokonaisuuden, jossa jokainen täydentää ja tukee toista. Laatukriteerien avulla voidaan suunnata rahoitusta, resursointia sekä toimintoja kohti laadukkaampaa kokonaisuutta. (STAKES 2006, 5.)

Laadunhallinta on johtamista, tiedon ohjaamista ja koordinoitua, joiden avulla pyritään varmistamaan haluttu laatu (Soikkeli ja Warsell 2013, 10). Vuonna 2006 Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen (STAKES) asetti työryhmän, joka loi pohjan ehkäisevän päihdetyön laatukriteereille. Työryhmä julkaisi vuonna 2006 Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit -muistion, joka on toiminut päihdetyön ammattilaisten muistilistana ja työn kehittämisen tukena. Työryhmän tuloksena syntyi Laatutähti, joka uudistui vuonna 2013. Laatutähden tarkoituksena on tukea ja ohjata toimijoita ehkäisevän päihdetyön suunnittelussa ja toteutuksessa. (STAKES 2006, 5.)

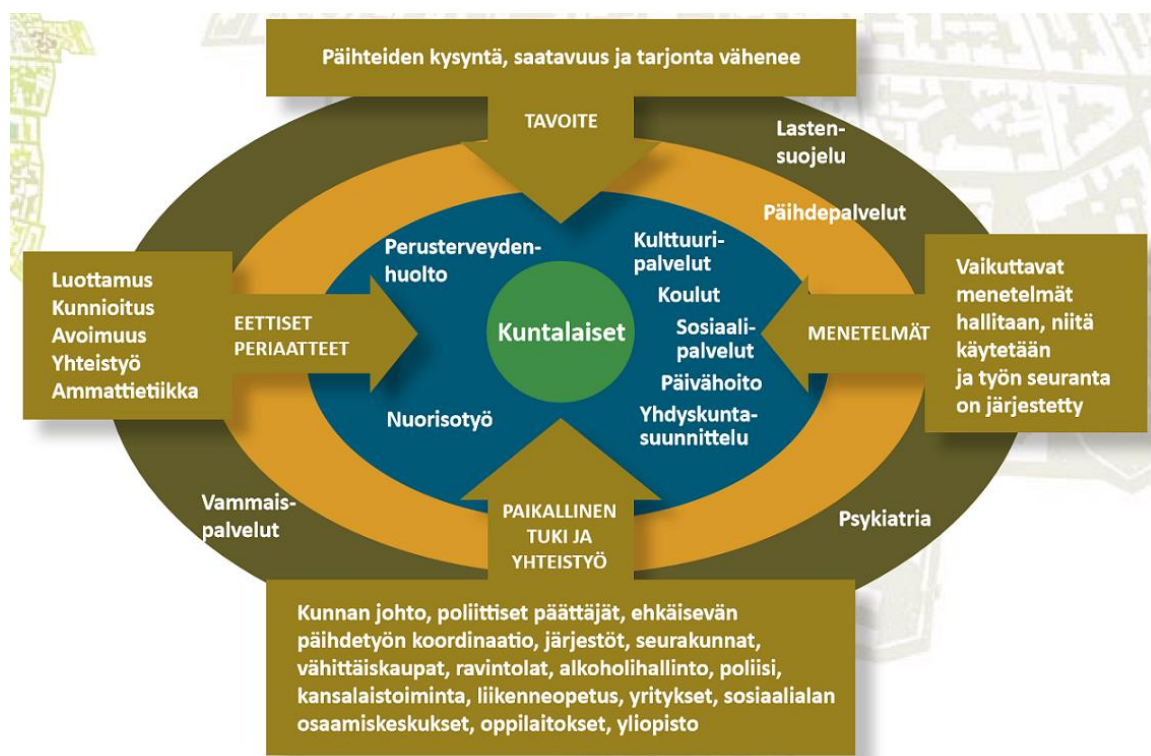
EMCDDA (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction) on luonut yhteistyökumppaneiden kanssa käyttöohjeen ehkäisevän työn ammattilaisille ehkäisevän työn laadukkaasta toteuttamisesta, eurooppalaiset laatustandardit päihteidenkäytön ehkäisystä. EMCDDA:n laatukäsikirjassa todetaan, että useat laadukkaat toimintavavat on jo omaksuttu osaksi ehkäisevän päihdetyön järjestämistä, mutta on myös paljon niitä ammattilaisia, jotka eivät osaa soveltaa annettuja ohjeita käytäntöön. Tästä syystä tueksi tulee tarjota suunnitelmallista ja pitkäjänteistä koulutusta askelittain. Laatukäsikirja antaa mahdollisuuden käyttää ja soveltaa valmiita, hyväksi todettuja toimintatapoja, eikä niitä tarvitse kokonaan luoda uudelleen. (EMCDDA 2011, 11, 47–50.)

4.1 Kuntien vastuu ehkäisevässä päihdetyössä

Kunnan peruspalvelut luovat ehkäisevän päihdetyön perustan. Kunta huolehtii, että ehkäisevää päihdetyötä tehdään pitkäjänteisesti, koordinoitusti ja että se kohdistuu kaikkiin kuntalaisiin. (THL 2012, 5.) Ehkäisevän päihdetyön laaja kokonaisuus (kuvio 4) pohjautuu lakiin ja kunta on veloitettu takaamaan ehkäisevälle päihdetyölle riittävät edellytykset. Peruspalveluihin kuuluvat perusterveydenhuolto, päivähoito, nuorisotyö, koulut, sosiaalipalvelut, kulttuuripalvelut sekä yhdyskuntasuunnittelu. Suuri osa ehkäisevästä päihdetyöstä tehdään edellä mainituissa palveluissa, joiden yhteistyökumppaneina ovat kuntalaiset, seurakunta, kunnan johto, poliittiset päättäjät ja elinkeinoelämä. Jokainen toimija sitoutuu tekemään ehkäisevää päihdetyötä ja sitä toteutetaan monin eri tavoin eri ammateissa. Esimerkiksi vastuullinen tarjoilija pyrkii arvioimaan asiakkaan päihtymystilaa ja ennaltaehkäisevän päihdetyön nimissä lopettaa tarjoilun ajoissa. Terveystenhoitaja puolestaan käyttää ehkäisevän

päihdetyön välineenä puheeksi ottoa ja varhaista puuttumista esimerkiksi työterveyshuollossa. (Ehkäisevä päihdetyö peruspalveluissa 2010, 5–9.)

KUVIO 4. Kunnan ehkäisevän päihdetyön laaja kokonaisuus (Ehkäisevä päihdetyö peruspalveluissa 2010, 9.)

Ehkäisevää päihdetyötä tehdään kunnissa eri hallinnonaloilla, kuten opetus-, oikeus-, kansanterveys- ja sosiaalihuollon alalla. Erilaiset kasvatusympäristöt ovat ehkäisevälle päihdetyölle otollisia, mukaanlukien työpaikat, joissa aikuiset työskentelevät. (van der Stel ja Voordewind 1999, 17.) Ehkäisevää päihdetyötä tulisi siis tehdä alueellisella ja paikallisella tasolla, siellä missä ihmiset työskentelevät, asuvat, käyttävät palveluja ja viettävät vapaa-aikaansa. Jotta päihdetyö olisi tuloksellista, tulee eri hallinnonalojen ja toimijoiden sitoutua toimintaan selkein tavoittein. Tämä edellyttää myös sitä, että eri toimijat tietävät toistensa tekemästä työstä ja toimivat koordinoidusti yhdessä. (Strand 2011, 8.) Kuntien päihdetilanne ja niistä aiheutuvat ongelmat vaihtelevat kunnittain, joten päihdetyö ja sen kohdentaminen voi erota suuresti eri kuntien välillä. Päihteiden aiheuttamat haitat kuormittavat yksilö- ja yhteisötasolla laajasti koko palvelujärjestelmää, joten ehkäisevän päihdetyön laadukas toteuttaminen vaatii toiminnan ohjausta, sillä toimijoita on paljon ja käytössä olevat resurssit ovat usein vähäisiä. (Strand 2011, 12.)

Strategiset valinnat kunnissa tehdään päätöksenteon ja johtamisen tasolla, jossa päätöksien perustana tulee olla todellista tietoa aiheesta sekä toiminnan tarpeellisuudesta. Ehkäisevän työn tuloksellisuus on siten päätöksen tekijöiden sekä kunnan tai kaupungin johtajan vastuulla, ja tuloksia tulisi tarkastella myös kuntalaisten näkökulmasta, ei toteuttajien. Jokainen kunta määrittelee sen, mikä toimiala ottaa vastuun ehkäisevän työn johtamisesta ja vastaa itse kaikkien toimijoiden työn yhteensovittamisesta. (THL 2013a.) Kuntien omat päihdestrategiat sisällyttävät ehkäisevään päihdetyöhön

ennaltaehkäisyyn, varhaisen puuttumisen ja hoidon. Ehkäisevää päihdetyötä järjestetään eri tavoin eri kunnissa. Osa kunnista järjestää työn itse tai seutukunnallisesti ja jotkut kunnat voivat ostaa palvelun. Ehkäisevän päihdetyön johto ja organisaatio ovat osa sosiaali- ja terveystoimea ja ehkäisevän päihdetyön käytännön toteutus sijoittuu sivistystoimen palveluiden alle. Myös kasvatus- ja opetus- toimii toteuttaa erilaisia päihdekasvatus- ja valistuskampanjoita sekä projekteja. (Vogt ym. 2013, 16.)

Ehkäisevä päihdetyö tarvitsee paikallista koordinoitua. Kunnan ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilön työtehtävät vaihtelevat kunnittain, sillä niiden asukasmäärä tai tarvittavat toiminnot ovat jokaisessa kunnassa omanlaisensa. Pienissä kunnissa yhdyshenkilö voi olla yhteinen monen kunnan tai tehtäväalueen kanssa, kun taas suuremmissa kunnissa ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilön työ on kokopäiväistä. Työtehtäviin kuuluvat esimerkiksi ehkäisevän päihdetyön koordinointi ja moniammatillisen työn edistäminen, suunnittelu-, toteutus- ja seurantatehtävät, tiedotus ja viestintä sekä kehittäminen ja konsultointi. (Fors ja Hämäläinen 2013, 18–19, 27–28.) Jos koordinaattoria tai yhdyshenkilöä ei ole nimetty kuntaan, voi ehkäisevä päihdetyö jäädä kokonaan tekemättä. Vaarana ovat myös irrallisten toimintojen sarja, joiden laatua, hyötyä ja vaikuttavuutta on erittäin vaikea arvioida. Koordinaattori on asiantuntija oman kuntansa tilanteissa. Hän selvittää paikallisia ongelmia ja tiedottaa niistä, jotta tietoa voidaan käyttää paikallisessa päätöksenteossa. Koordinaattori pitää järjestelmällisesti yllä hyvinvointi- ja kansanterveysnäkökulmaa ja toimii tiedon välittäjänä eri organisaatioiden ja toimijoiden välillä. (Ehkäisevä päihdetyö peruspalveluissa 2010, 18–19.)

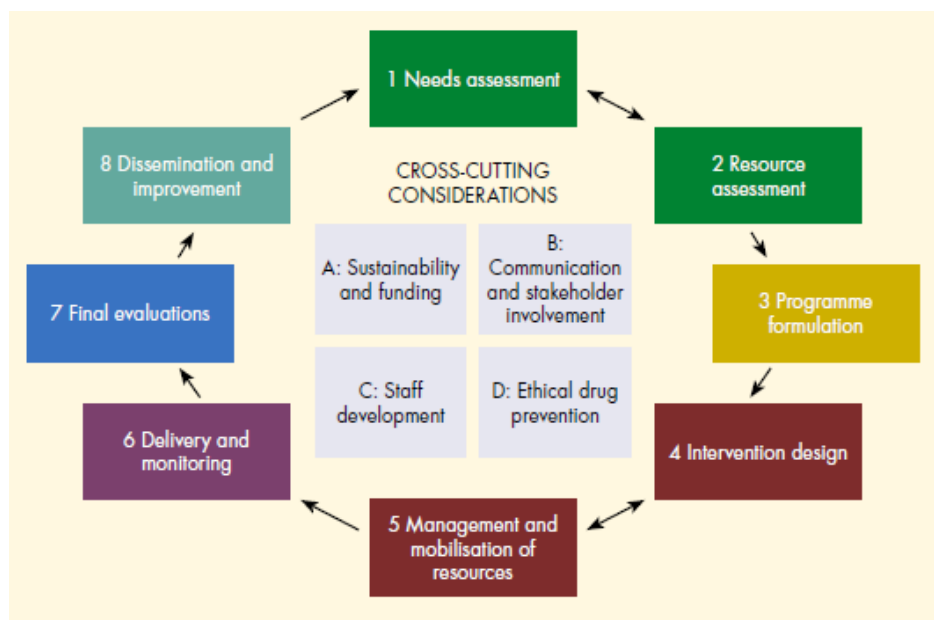
Laadukas kunnan tekemä ehkäisevä päihdetyö vaatii toiminnan ohjausta, jota tehdään paikallisten strategioiden avulla. Strategia on laadittu paikallisten olojen pohjalta, joten se määrittää toimintaympäristön tarpeet, tavoitteet sekä resurssit. Samaan aikaan strategia kertoo myös oikeanlaiset menettelytavat sekä keinot tavoitteisiin pyrkimiseksi. (Ehkäisevä päihdetyö peruspalveluissa 2010, 16). Moniammatillinen työryhmä toimii verkostoituneena ja antaa ehkäisevälle päihdetyölle eri ammattialojen ammattilaisnäkökulman sekä ottaa huomioon myös kansalaisten näkökulman. Työryhmän tavoitteena on toteuttaa, seurata ja arvioida tavoitteellisesti kunnan ehkäisevää päihdetyötä strategian mukaan. (Ehkäisevä päihdetyö peruspalveluissa 2010, 19–20).

Kuntien vastuulla on järjestää perheiden käyttämiä palveluita yhteistyössä eri toimijoiden kanssa. Sosiaali- ja terveyspolitiikassa painotetaan monialaista yhteistyötä eri tahojen kanssa, jolla turvataan edistävät ja ehkäisevät palvelut sekä lisäksi korostetaan vanhemmuuden vahvistamista, varhaista huolen tunnistamista ja tuen antamista. Vanhempien rooliin tulee kiinnittää hyvinvointipalveluiden osalta huomiota, sillä vanhemmat ovat ensisijaisesti vastuussa lastensa kasvattamisesta. Kaiken kaikkiaan riittävien palveluiden saamisen edellytyksenä ovat palveluiden saatavuus ja saavutettavuus, joista kunta on vastuussa. (Perälä, Halme ja Kanste 2013, 121–125.)

4.2 Laatutähti ehkäisevän päihdetyön toteutuksen työkaluna

Laatutähteä kiertämässä – Ehkäisevän päihdetyön käsikirja (2013) on Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tekemä laatusuositus, joka sisältää Laatutähti-työkalun. Laatutähti on konkreettinen apuväline ehkäisevän päihdetyön suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin eli laadunvalvontaan. Laatu-kriteerit tuovat ehkäisevään päihdetyöhön uskottavuutta ja luotettavuutta ja koska työmenetelmillä on teoreettinen pohja, voidaan työltä myös odottaa tuloksia. (Soikkeli ja Warsell 2013, 7–8.) Tässä kappaleessa esitellään Laatutähti-työkalu pääpiirteissään. Opinnäytetyön lopussa Laatutähti-työkaluun tutustutaan tarkemmin, kun opinnäytetyön tuloksia tarkastellaan Laatutähden mukaan.

Vuonna 2013 laadittu Laatutähti-työkalu on päivitetty vuoden 2006 versiosta saadun palautteen, käyttökokemusten ja EMCDDA:n vuoden 2011 ehkäisevän päihdetyön laatusuositusten pohjalta (Soikkeli ja Warsell 2013, 47). EMCDDA:n laatu-kriteerit ehkäisevän päihdetyön tekemiselle esitetään kuviossa 5. Kahdeksan kohdan monialainen, eri näkökulmat huomioon ottava projektiympyrä (The drug prevention project cycle) on työkalu, jonka avulla ehkäisevää päihdetyötä tehdään. Projektiympyrän perusajatuksena on edetä suunnittelun kautta toteutukseen ja arviointiin, kuten myös Laatutähdessä. Suunniteltavan toiminnon tulee aina perustua todelliseen tarpeeseen, toiminnan on oltava eettisesti kestävä ja vaikuttava sekä toteutettavissa. Suunniteltavaa toimintoa tulisi tarkastella aina osana kokonaisuutta eikä yksittäisenä toimintona. (EMCDDA 2011, 25–26, 36.) Laatutähdessä painotetaan pitkälti samoja asioita kuin projektiympyrässä. Huomionarvoista on, että vuonna 2006 Suomessa laadittujen ehkäisevän päihdetyön laatu-kriteerien vaikutus näkyy Soikkelin ja Warsellin (2013, 45) mukaan EMCDDA:n vuonna 2011 laatimassa laatu-käsikirjassa.

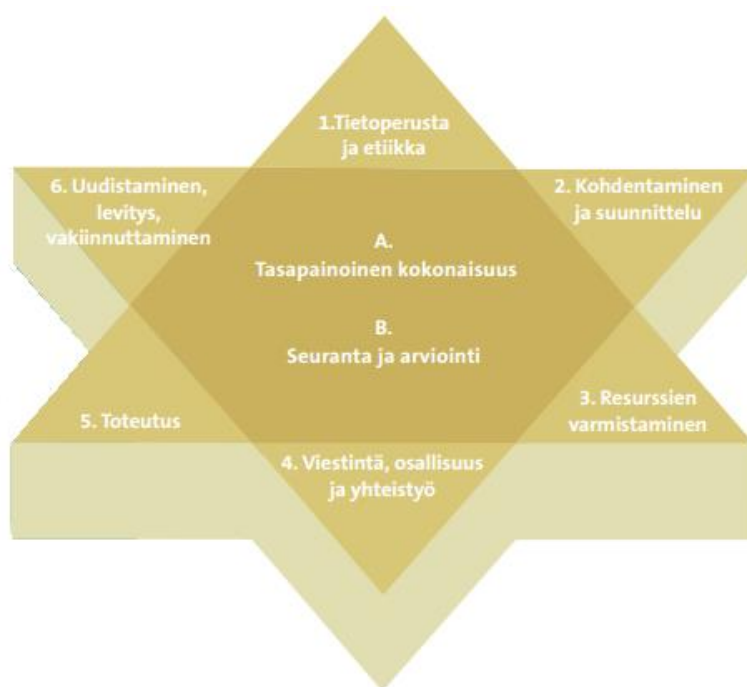

KUVIO 5. Ehkäisevän päihdetyön projektiympyrä (The drug prevention project cycle) (EMCDDA 2011, 36.)

Laatutähtiajattelun mukaan laadukas ehkäisevä päihdetyö koostuu kahdeksasta eri laatutähdessä esitetyistä tehtävästä (kuvio 6). Ytimessä ovat tasapainoinen kokonaisuus sekä seuranta ja arviointi,

jotka on huomioitava koko prosessin ajan. Näin työn kuluessa syntyvä uusi ymmärrys heijastuu takaisin työhön. Sakaroiden seuraaminen numerojärjestyksessä auttaa etenemään suunnittelutyössä johdonmukaisesti vaihe vaiheelta. Kaikkien laadun osatekijöiden yhtäaikainen toteuttamiskelpoisuus ja johdonmukaisuus ovat koko laatuajattelun ydin, joka takaa laadukkaan, tasapainoisen kokonaisuuden. Arviointi on onnistunutta mikäli työn kulku ja tulokset voidaan esittää siten, että johtopäätökset ovat perusteltuja. (Soikkeli ja Warsell 2013, 10–15.)

Laatutähden ensimmäinen sakara, tietoperusta, muodostaa lähtökohdan asiantuntijatyölle. Se on tutkittua tietoa mutta myös käytännön työstä saatua kokemusta ja myös niin kutsuttua hiljaista tietoa. Ehkäisevän päihdetyön, päihdetyön sekä laajempi terveyden ja hyvinvoinnin tuntemus takaavat hyvän teoreettisen tietoperustan. Suunnittelussa teoratiedon tuntemuksesta on hyötyä, sillä se ohjaa suunnittelua. Omat uskomukset tai tuntemukset eivät ole riittäviä ohjaamaan työn suunnittelua. Suunnittelussa edetään yksityiskohdista kokonaisuuteen. (Soikkeli ja Warsell 2013, 17, 21.)

KUVIO 6. Laatutähti (Soikkeli ja Warsell 2013, 10.)

Ehkäisevän päihdetyön taustatieto on tärkeää ennen varsinaisen tutkimustiedon etsimistä. Päihdetilannetta ja strategioita kuvaavien dokumenttien lisäksi ammattiosaaminen, paikallinen asiantuntemus ja ympäristön tuntemus ovat eduksi. Suunniteltaessa tulee varmistaa, että työtä ollaan kohdentamassa oikeisiin kohderyhmiin ja tarpeisiin. Tällaisia tarpeita voi olla yhteisössä, palveluissa, puutteissa tai erilaisissa kohderyhmissä. Ongelma käsitteen esille nostamista on syytä välttää ja on parempi puhua tarpeesta. (Soikkeli ja Warsell 2013, 21.)

Mikäli ehkäisevä päihdetyö toteutetaan laatuajattelun pohjalta, voidaan strategiavaiheessa tulla sellaisen kysymyksen äärelle, onko tavoitteista tingittävä vai resursseja lisättävä. Asetettua tavoitetta on tarpeen verrata käytössä oleviin resursseihin. Toisinaan päihdestrategioissa tavoitteet saatetaan

asettaa hyvinkin korkealentoisiksi. Ehkäisevän päihdetyön menestys riippuu kaikkien siihen osallistujien halukkuudesta ja valmiudesta käyttää omia voimavaroja ja verkostoja. Resursseihin liittyy olennaisesti sidosryhmät, kyky yhteistyöhön muiden toimijoiden kanssa sekä yhteisön ja paikallisen median tuki. Lisäksi kohderyhmä on huomioitava alusta alkaen muun muassa ottamalla heidät mukaan suunnitteluun. On selvitettävä, onko alueella muita samankaltaisia hankkeita, jotta toisiaan täydentävä yhteistyö olisi mahdollista. Tiedon kulkuun ja tiedottamiseen tulee kiinnittää huomiota ja sen on hyvä perustua kirjalliseen viestintäsuunnitelmaan. Parhaimmillaan hyvä ja laadukas ehkäisevä päihdetyö on moniammatillista verkostotyötä. (Soikkeli ja Warsell 2013, 28–30.)

Mikäli suunniteltu toiminto on toteuttamiskelpoinen, vaikuttava ja eettisesti kestävä, suunnitelmaa aletaan toteuttamaan. Siinä vaiheessa tasapainoillaan työsuunnitelman vaatimusten sekä mahdollisten korjaus- tai muutostarpeiden välillä. Sitten, kun työ on toteutettu, joudutaan päättämään aiotanko toimintaa jatkaa, muuttaa tai lopettaa. Joka tapauksessa toiminnasta laaditaan seikkaperäinen loppuraportti, jota esimerkiksi muut samankaltaista toimintaa tai menetelmää hyödyntävät toimijat voivat hyödyntää. (Soikkeli ja Warsell 2013, 33–34.)

4.3 Ehkäisevän päihdetyön menetelmät osana laadukasta toteutusta

Ehkäisevää päihdetyötä tehdään eri tavoin ja menetelmin. Näitä ovat viestintäkampanjat, vuorovai-
kutteiset menetelmät, tiedon jakaminen, valistus, neuvonta, interventiot, vertaistuki, vero- ja alko-
holipolitiikka, mainonta, saatavuuden rajoittaminen, valvonta ja kontrollointi ja varhainen puuttumi-
nen. Ehkäisevän päihdetyön toteuttamiseksi tarvitaan tietoa siitä, mitkä menetelmät ovat vaikutta-
via. Vaikuttavuus ei kuitenkaan ole ainoa kriteeri menetelmän valintaan, sillä jotkin tehottomiksi to-
detut menetelmät voivat tuoda myönteistä näkyvyyttä. Valitun menetelmän vaikuttavuus paranee
ottamalla kohderyhmä mukaan suunnitteluun ja toteutukseen. Toimimattomiksi ehkäisevän päihde-
työn keinoiksi on havaittu ongelmakäyttäjien leimaaminen, rankaiseminen tai syrjäyttäminen sekä
asennekasvatus mihin sisältyy pelottelua. Myöskään hyvien elämäntapavaihtoehtojen tarjoaminen ei
itsessään ole ratkaisu, jos automaattisesti ajatellaan sen vaikuttavan päihteiden käyttöön tai käyttö-
tapoihin. (THL 2014b.)

Saatavuuden ja tarjonnan kontrollointi on tärkeä osa laajoja yhteisöstrategioita. **Veropolitiikalla** on
selkeä yhteys esimerkiksi juodun alkoholin määrään ja haittoihin, sillä kulutus kasvaa, mikäli hintoja
alennetaan ja hintaa korotettaessa tapahtuu päinvastoin. Saatavuuden rajoittaminen voi olla myyn-
tiaikoihin ja -paikkoihin vaikuttamista ja valvontaa. Paikallinen saatavuuden sääntely voi olla myös
ikärajojen valvontaa ja päihtyneelle henkilölle myymisen rajoittamista. Esimerkiksi huumausaineiden
kokeilu riippuu niiden saatavuudesta. Alkoholituotteiden markkinoinnin sääntelyn on tutkittu myö-
hentävän nuoren alkoholinkäytön aloittamisikää sekä vähentävän humalahakuista juomista. (THL
2014b.)

Erilaisilla päihdeaiheisilla **viestintäkampanjoilla** jaetaan tietoa ja haetaan näkyvyyttä. Mediakam-
panjat ja yleiseen keskusteluun osallistuminen tuovat tietoa, uusia näkökulmia ja ajateltavaa kohde-

ryhmälle. Joukkoviestintäkampanjat voivat vahvistaa esimerkiksi paikallisella tasolla tehdyn yhteisintervention vaikutusta. Mikäli halutaan vaikuttaa päihteiden turvallisempaan ja haitattomampaan käyttöön, on tiedon jakamisella ja neuvonnalla suuri merkitys. Esimerkkinä tästä toimii suomen-sisäisesti huumeiden käyttäjien terveysneuvonta sekä erilaiset aineistot alkoholin käytön itsehillinnän tueksi. (THL 2014b.) Monesta osasta koostuvat **interventiot** ovat vaikuttavampia kuin yksittäisten toimijoiden yksittäiset interventiot. Tästä esimerkkinä Pakka-toimintamalli, jolla pyritään yhdistämään useiden toimijoiden interventiot yhtäaikaisiksi ja yhdensuuntaisiksi eri foorumeita hyödyntäen. (THL 2014b.)

Vuorovaikutteiset menetelmät ovat päihdekasvatuksessa ja -tiedotuksessa vaikuttavampia kuin yhteen suuntaan tapahtuvat. Suomessa päihdekasvatus on osa yhteistä opetusta, mikä on kansainvälisesti harvinaista. Päihdekasvatuksen ohjelmat, jotka käsittelevät laajasti aihepiiriä, ovat monipuolisia, perustuvat teoretietoon, ovat räätälöityjä kohdetyhmän mukaisiksi, ovat vaikuttavimpia. Vaikuttavuutta lisää myös päihdekasvatusta tekevän henkilöstön koulutustaso. Myös vertaiskasvattajien käyttö sekä sosiaalisten taitojen opettelu päihdekasvatuksessa on toivottavaa. **Vertaistuki** on yksi ehkäisevän päihdetyön muoto ja vuorovaikutteinen menetelmä, jota tarjoavat muun muassa Nimettömät Alkoholistit (AA) ja Nimettömät Narkomaanit (NA). (THL 2014b.)

Varhaisen puuttumisen malli (liite 2) antaa kouluterveydenhoitajalle välineet edistää nuorten päihhteettömyyttä. Malli pitää sisällään nuorten päihdemittarin (ADSUME, Adolescents' Substance Use Measurement) ja toimintakaavion varhaisesta puuttumisesta sekä interventiosuosituksia. Mallilla selvitetään nuoren elämäntilanteeseen ja voimavaroihin liittyviä tekijöitä. Mallin avulla vahvistetaan terveydenhoitajan ammatillisuutta ja hänen käytössään on erilaisia toimintamenetelmiä, varhaisen puuttumisen puheeksioton taidot, erilaisten interventioiden käyttötaidot sekä kyky tukea nuoren itsetuntoa ja voimavaroja. (Pirskanen 2007, 110.)

Terveydenhuollon yhteydessä tapahtuvalla lyhytneuvonnalla eli **mini-interventiolla** pyritään tukemaan asiakasta silloin, kun alkoholin käyttö on runsasta, mutta siitä ei ole vielä aiheutunut suuria haittoja. Mini-interventiossa selvitetään alkoholin kulutusta, annetaan neuvontaa sekä mahdollisesti tarjotaan muutama seurantakäynti. (THL 2014b.) Käytössä on AUDIT (Alcohol Use Disorder Identification Test) -testi, joka sisältää 10 kysymystä, joihin asiakas pystyy vastaamaan muutamassa minuutissa. AUDIT-testin on todettu tunnistavan kahdeksan suurkuluttajaa kymmenestä, joten testi nopea ja tehokas. Tarvittaessa terveydenhuollon ammattilainen antaa asiakkaalleen terveysneuvontaa. (Aalto, Seppänen ja Seppä 2008, 16–19.)

5 KIRJALLISUUSSELVITYKSEN TOTEUTUS

Opinnäytetyö on empiirinen eli kokemusperäinen ja kvalitatiivinen eli laadullinen kirjallisuusselvitys, jonka tuloksia tulkittiin Laatutähti-työkalun avulla. Kirjallisuusselvityksen tutkimusaineistoina olivat paikalliset ja valtakunnalliset strategiat sekä paikalliset tutkimukset, kyselyt ja hankkeet koskien ennaltaehkäiseviä päihdepalveluita. Kirjallisuusselvitys tehtiin vuoden 2015 aikana, jolloin kerättiin ja rajattiin aineistoa, teemoiteltiin, analysoitiin sekä kirjoitettiin raporttia.

Opinnäytetyönä tehdään kirjallisuusselvitys ennaltaehkäisevän päihdetyön nykytilasta ja tarpeesta Kainuussa. Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa koostettua tietoa jo valmiista materiaalista koskien ehkäisevän päihdetyön nykytilaa Kainuun alueella. Opinnäytetyönä tehtävän kirjallisuusselvityksen tarkoituksena oli selvittää millaista ennaltaehkäisevää päihdetyötä Kainuun alueella tehdään ja millaisia tarpeita oli nähtävissä nykyhetkessä sekä tulevaisuudessa. Toimeksiantaja voi hyödyntää esiselvityksen tuloksia tehdessään ehkäisevään päihdetyöhön liittyviä hankehakemuksia. Lisäksi opinnäytetyön teoriaosuus sekä johtopäätökset antavat toimeksiantajalle työkaluja, joiden avulla toimeksiantaja voi kehittää nykyistä toimintaa entistä laadukkaammaksi.

Opinnäytetyön yksilöidyt tutkimuskysymykset olivat:

1. Millainen on ennaltaehkäisevän päihdetyön nykytila Kainuussa?
2. Millaista ennaltaehkäisevää päihdetyötä Kainuussa tarvitaan nyt ja tulevaisuudessa?

5.1 Käytettyjen tutkimusmenetelmien teoria

Keskeinen osa tutkimusprosessia muodostuu menetelmän valinnasta sekä valitun menetelmän noudattamisesta, sillä tieteellisen tutkimuksen tekemiseen tarvitaan aina jokin menetelmä. Menetelmän voidaan ymmärtää sisältävän koko kokonaisuuden, johon kuuluu tutkimusstrategia, aineiston hankinta sekä analyysimenetelmät. Tutkimusongelman asettelu ohjaa menetelmän valintaa ja vastaavasti menetelmävalinnat suuntaavat ongelmanasettelua. Lisäksi menetelmävalintojen taustalla vaikuttaa tieteenfilosofiset suuntauksat. (Jyväskylän yliopisto 2015a.)

Empiirisen tutkimuksen tutkimustulokset saadaan tekemällä havaintoja tutkimuskohteesta sekä mittaamalla ja analysoimalla sitä. Empiirisessä tutkimuksessa tutkimusaineisto on keskiössä ja se on tutkimuksen tekemisen lähtökohta. (Jyväskylän yliopisto 2015b) Empiirisen tutkimuksen avulla voidaan muun muassa kuvata ilmiötä ympäristössään tai selvittää johonkin ilmiöön vaikuttavia taustoja. Usein ilmiön ja sen ympäristön vuorovaikutusta kuvaavia tutkimuksia selvitetään laadullisen tutkimuksen avulla. (Jyväskylän yliopisto 2009.)

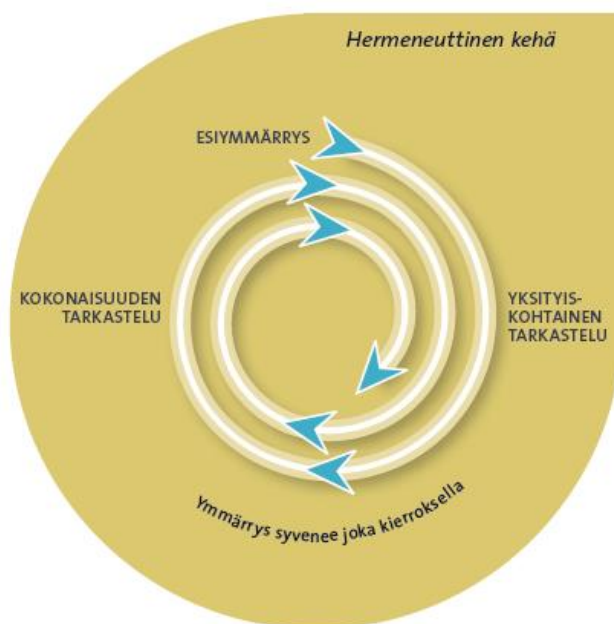
Laadullisella tutkimuksella pyritään ymmärtämään tutkittavan kohteen laatua, ominaisuuksia ja myös merkityksiä kokonaisvaltaisesti. Laadullisen tutkimuksen menetelmissä korostuu muun muassa kohteen esiintymisympäristöön, taustaan, tarkoitukseen ja merkitykseen liittyvät näkökulmat. Laadullisen tutkimusmenetelmän lisäksi kohdetta voidaan tutkia määrällisesti eli kvantitatiivisesti, jolloin kohdetta kuvataan ja tulkitaan tilastojen ja numeroiden avulla. Vaikka laadullinen ja määrällinen tut-

kimusmenetelmä poikkeavat toisistaan, voidaan molempia menetelmätapoja käyttää samassa tutkimuksessa. Sekä laadullinen että määrällinen tutkimus on mahdollista toteuttaa muun muassa tapaustutkimuksena tai pitkittäistutkimuksena. (Jyväskylän yliopisto 2015c.)

Tapaustutkimuksessa tutkitaan syvällisesti yhtä tai muutamaa kohdetta tai ilmiökokonaisuutta. Tapaustutkimuksella ei pyritä tekemään yleistyksiä, vaan siinä pyritään tulkitsemaan ja ymmärtämään syvällisesti jotain ilmiötä tutkimalla ja tulkitsemalla toiminnan dynamiikkaa, mekanismeja ja prosesseja. Vaikka tapaustutkimuksen tuloksilla ei pyritä yleistettävyyteen, halutaan tuloksilla kuitenkin osoittaa olevan laajempaa sosiokulttuurista merkitystä. (Jyväskylän yliopisto 2015d.)

Laadullinen aineiston tutkimisen perusanalyysimenetelmänä on **sisällön analyysi**. Yhtenä sisällönanalyysin suuntauksena on teoriaohjaava sisällönanalyysiä. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä teoria toimii apuna analyysin etenemisessä. Teoriatieto ohjaa analyysin tekoa siten, että syntyy uusia ajatusuria. Aineiston analyysivaiheessa edetään aluksi aineistolähtöisesti, mutta loppuvaiheessa se muuttuu siten, että analyysiä ohjaava tekijäksi muodostuvat teoriaosiossa määritellyt asiat. Teoriaohjaavan analyysin päättelyn logiikka on usein abduktiivista, jossa pyritään yhdistelemään aineistoja ja valmiita malleja. (Tuomi ja Sarajärvi 2013, 96–97.)

Hermeneuttisen tieteenfilosofisen suuntauksen mukaan ymmärrys kasvaa sitä mukaa, kun asiaa ja kohdetta tutkitaan. Ymmärtämiseen pyritään tulkintojen tekemisen prosessilla, jota kutsutaan hermeneuttiseksi kehäksi (kuvio 7). Yksityiskohtien tulkinta edesauttaa kokonaisuuden tulkintaa ja aikaisemmin tulkittujen asioiden uudelleen tulkitseminen saa aikaan yhä laajenevaa ymmärrystä kohteesta. **Hermeneutiikka** vaikuttaa siten taustalla koko tutkimusprosessin ajan. (Jyväskylän yliopisto 2015f.; Soikkeli ja Warsell 2013, 11.)

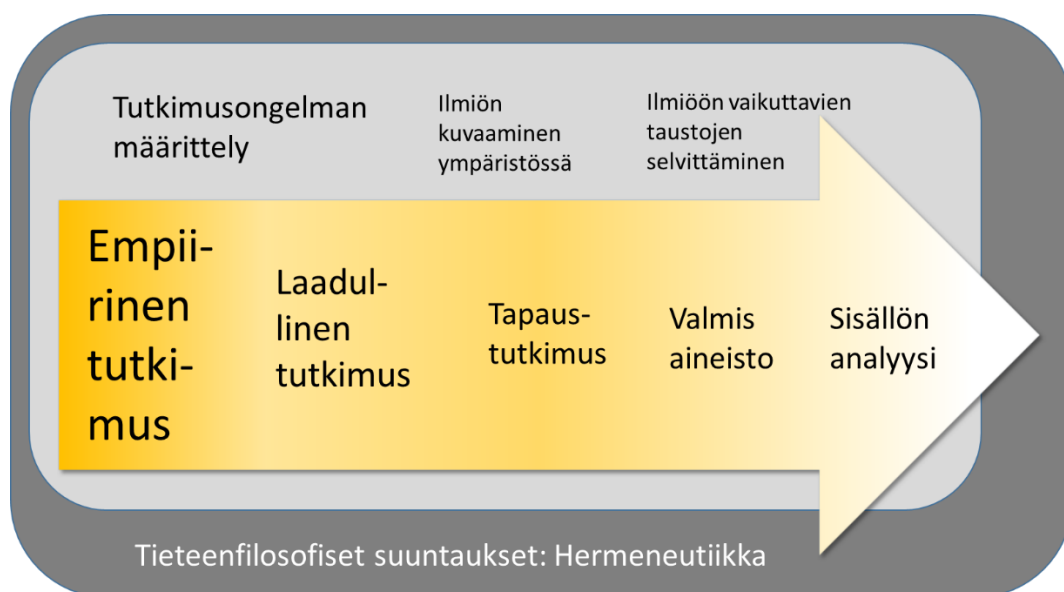
KUVIO 7. Hermeneuttinen kehä (Soikkeli ja Warsell 2013, 11.)

5.2 Kirjallisuusselvityksen tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyö tehtiin empiirisenä ja laadullisena kirjallisuusselvityksenä, jossa oli piirteitä tapaustutkimuksesta, sillä siinä tutkittiin yhtä kokonaisvaltaista ilmiötä eli ehkäisevää päihdetyötä Kainuussa. Tutkimusongelman määrittely vaikutti menetelmien valintaan. Tutkimuskysymyksiin vastaamiseksi tarvittiin myös tietoa ehkäisevään päihdetyöhön vaikuttavista taustatekijöistä.

Tutkimus tehtiin **laadullisena tutkimuksena**, koska tutkittiin ennaltaehkäisevään päihdetyöhön liittyviä laadullisia asioita, ominaisuuksia ja kokonaisvaltaisia merkityksiä. Tutkimus tehtiin **kirjallisuusselvityksenä** valmiista aineistosta, koska Kainuussa on viime vuosikymmeninä toteutettu lukuisia hankkeita, joissa ehkäisevää päihdetyötä on käsitelty, jolloin uuden aineiston kerääminen esimerkiksi haastattelemalla ei ollut tarpeen. Opinnäytetyön tieteenfilosofisena suuntauksena koko prosessin ajan oli **hermeneutiikka**. Aineiston keruusta ja analyysimenetelmistä kerrotaan tarkemmin kappaleessa 5.3.. Kuviossa 8 on esitetty opinnäytetyössä käytetyt tutkimusmenetelmät visuaalisesti. Tämä helpottaa lukijaa ymmärtämään opinnäytetyöprosessin teoreettista etenemistä. Kuviossa 8 näkyy myös eri osioiden painotukset.

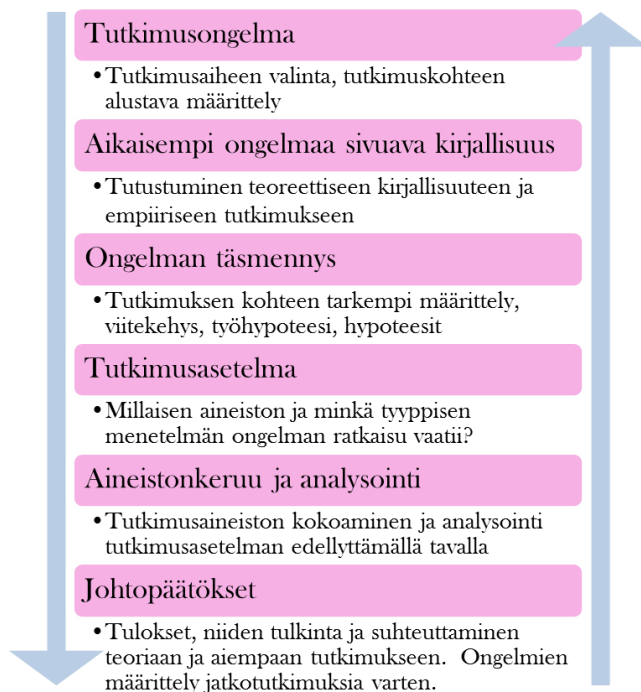

KUVIO 8. Opinnäytetyön tutkimusmenetelmät

Kirjallisuusselvitys noudatti Uusitalon (1991, 51.) **empiirisen tutkimuksen** vaiheita (kuvio 9). Ensimmäisen vaiheen mukaisesti määritettiin alustava tutkimusongelma, jonka perusteella haettiin tietoa opinnäytetyön suunnitelmassa olleen tutkimusongelman mukaisesti Kainuun ja koko maan ehkäisevistä päihdepalveluista, liikkuvista palveluista sekä laatutähti-työkälusta. Kuten Uusitalon (1991, 51) esittämässä empiirisen tutkimuksen vaiheissa, myös tässä selvityksessä, viitekehys ja tutkimusongelma määrittäytyivät tarkemmin sitä mukaa, kun teoreettiseen aineistoon tutustuttiin.

Tutkittaessa ennaltaehkäisevien päihdepalvelujen ja liikkuvien palvelujen teoretietoa aiemman tutkimusongelman mukaisesti, ei löytynyt riittävästi perusteita selvittää ainoastaan liikkuvien palvelujen käyttöä ehkäisevässä päihdetyössä. Tämän havainnon, sekä esiinnousseiden ehkäisevää päihdetyötä

koskevien hankeraporttien löytymisen myötä uudeksi tutkimusongelmaksi nousi ehkäisevän päihdetyön nykytila ja tarve Kainuussa. Tarkennuksen ja uuden tutkimusongelman rajautumisen jälkeen kerättiin lisää aineistoa, jonka jälkeen aineisto analysoitiin käyttäen apuna laadullista teoriaohjaavaa menetelmää. Tutkimus päätettiin empiirisen tutkimuksen viimeiseen osioon, johtopäätöksiin, jossa raportoitua aineistoa tulkittiin viitekehysten teorian sekä laatutähden avulla.

KUVIO 9. Empiirisen tutkimuksen vaiheet (Uusitalo 1991, 51.) (Mukaillen Hakkarainen, Tissari 2015)

5.3 Kirjallisuusselvityksen aineiston keruu ja analyysi

Laadullisen tutkimuksen tekijällä on usein käytettävissään paljon valmista aineistoa, joten uuden aineiston kerääminen esimerkiksi haastattelemalla ei aina ole välttämätöntä. Kun aineiston keräämisen vaiva vähenee, saadaan resursseja suunnattua aineiston analysointiin ja tulkintaan. (Eskola ja Suoranta 1998, 118–119.) Uusitalo (1991, 94–96) on jakanut valmiit aineistot viiteen luokkaan, joista tässä työssä käytettiin aikaisempaa tutkimustietoa, tilastoja, organisaatioiden dokumentteja sekä kulttuurituotteita. Aineistoa kerättiin kontakteja hyödyntäen, käyttäen apuna erilaisia hakupalvelimia sekä tutkimalla aikaisemmin tehtyjä tutkimuksia ja opinnäytetöitä samankaltaisista aihepiireistä. Aineisto luokat ovat:

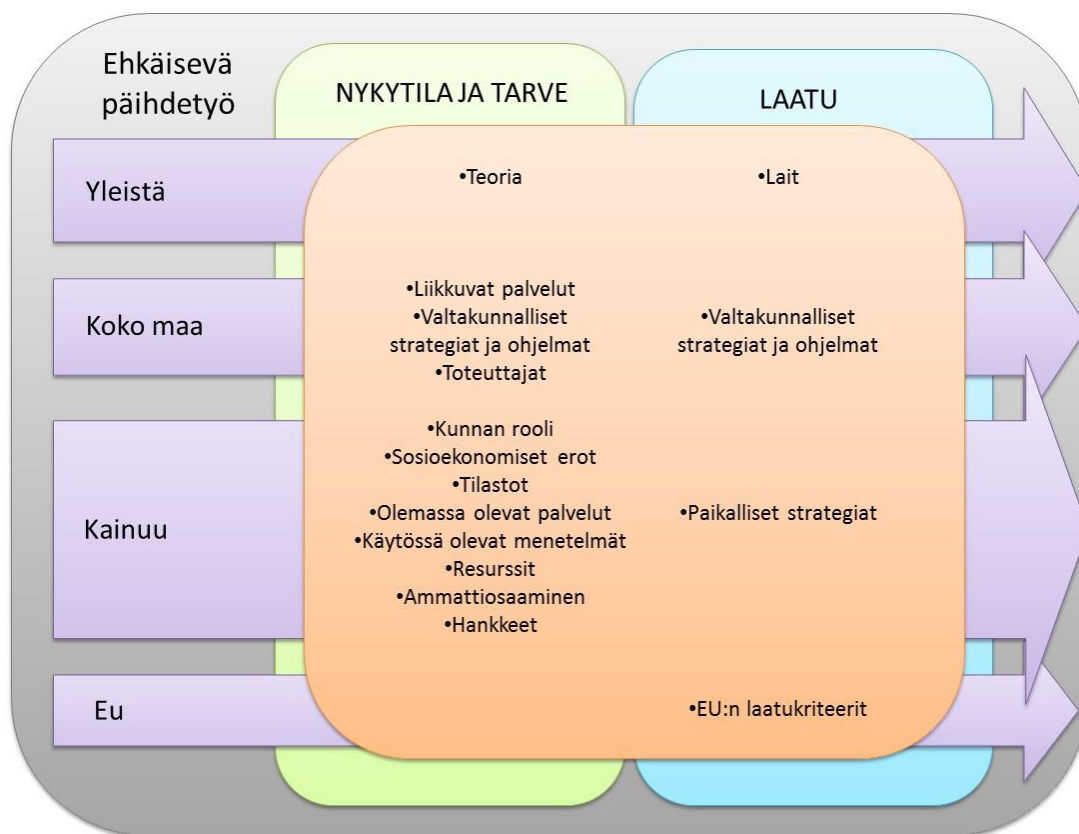
- I. Aikaisempien tutkimusten aineistot, jotka sivuavat omaa tutkimusongelmaa. Näihin tuloksiin on välttämätöntä tutustua ja niitä voidaan käyttää hyväksi tutkimusta tehdessä. Kun aikaisemmin analysoitua aineistoa tutkitaan uudelleen ja se otetaan käyttöön, kutsutaan sitä sekundaarianalyysiksi. Tällöin runsasta aineistoa voidaan käyttää muuhun tarkoitukseen kuin mitä alun perin oli ajateltu. Aikaisempaa tutkimustietoa saatiin Pikkaraisen vuonna 2013 tekemästä *Tieto toiminnaksi – lapsiperheiden päihdepalvelujärjestelmän kehittäminen Kainuuseen* -hankkeen nykytilaraportista sekä 2015 tehdystä *Hyvinvointi hakusessa – riippuvuus riskinä* -hankkeen loppuraportista.
- II. Erilaiset tilastot. Tilastojen hyödyntäminen on rajoitettua, sillä niiden koonti tehdään tiedon kerääjän tarpeita silmälläpitäen. Tutkijan velvollisuutena on selvittää mahdolliset tilastointimuutokset, jotka saattavat heilauttaa tuloksia merkittävästi. Tilastotiedon lähteenä käytettiin Sotkanettiä sekä kouluterveyskyselyä.

- III. Henkilökohtaiset dokumentit, jotka toimivat täydentävänä aineistona.
- IV. Organisaatioiden dokumentit, joita ovat muun muassa vuosikertomukset, strategiat sekä erilaiset rekisterit. Organisaatioiden dokumentteja olivat esimerkiksi THL:n julkaisut, joista saimme tietoa alkoholin kulutuksesta ja sosioekonomisista terveyseroista Kainuussa. Organisaatioiden dokumentteihin kuului myös Ikäheimon (2011) laatima *Mielellään Kainuussa kaiken ikää – Kainuun mielenterveys- ja päihdestrategia 2011– 2016*.
- V. Kulttuurituotteet, joihin lukeutuvat sanoma- ja aikakauslehdet, radio- ja tv-ohjelmat sekä puhuttu tai kirjoitettu teksti. (Uusitalo 1991, 94–96.)

Tässä työssä **aineiston kerääminen** aloitettiin viitekehyksen mukaisesti (kuvio 10). Tutkimusongelman tarkentumisen myötä kiinnitettiin huomiota aineiston valintaan siten, että tutkimuskysymyksiin saatiin vastauksia. Aineiston analyysimenetelmänä käytettiin teoriaohjaavaa laadullisen tutkimuksen **sisällönanalyysiä**, johon kuului aineiston teemoittelu. Tutkija Timo Laine on laatinut rungon laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmän kuvaamiseksi, joka on mukailtuna esitetty Tuomen ja Sarajärven (2013, 91–92) kirjassa *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Laadullisen tutkimuksen analyysi toteutetaan pelkistetysti seuraavalla tavalla:

1. Päätetään mikä valitussa aineistossa on kiinnostavaa.
2. Käydään läpi aineisto ja erotetaan kiinnostavat asiat, jätetään muu pois tutkimuksesta sekä kerätään merkityt aineistot yhteen ja erilleen muusta aineistosta.
3. Luokitellaan, teemoitellaan tai tyypitellään aineisto.

Opinnäytetyössä kiinnostus kohdistui ehkäisevän päihdetyön nykytilaan ja tarpeeseen Kainuussa sekä niiden laadukkuuteen. Aineistoa kerättiin ensin yleisellä tasolla ja tietoa haettiin yleisesti ehkäisevästä päihdepalveluista Euroopan unionissa, Suomessa ja Kainuussa. Kerätystä tutkimusaineistosta valittiin tarkemmat aihepiirit teorialähtöisesti, joiden mukaan tutkimuskysymyksiä tarkennettiin. Tarkemmiksi kiinnostuksen kohteiksi nousivat ehkäisevän päihdetyön nykytila ja tarve sekä laadun näkökulma. Lopulta tutkimusaineisto teemoiteltiin Laatutähti-työkalun eri osioiden mukaisesti. Teemoja olivat tasapainoinen kokonaisuus, seuranta ja arviointi, tietoperusta ja etiikka, kohdentaminen ja suunnittelu, resurssien varmistaminen, viestintä, osallisuus ja yhteistyö, toteutus, uudistaminen levitys ja vakiinnuttaminen.

KUVIO 10. Opinnäytetyön aineiston luokittelu viitekehyksen mukaan

Lopullisessa analysivaiheessa aineistoa analysoitiin Laatutähti-työkalun avulla. Aineistoa peilattiin Laatutähden jokaiseen kohtaan, jotta saatiin kuva siitä miten ehkäisevä päihdetyö on Kainuussa toteutettu laadukkuuden eri osa-alueilla. Tämän tarkastelutavan ansiosta Laatutähteä päästiin käyttämään ja osoittamaan sen soveltuvuus konkreettisenä ehkäisevän päihdetyön suunnittelun välineenä.

5.4 Kirjallisuusselvityksen luotettavuus ja eettisyys

Aineiston valinta ja analysointi kirjallisuusselvityksessä on pyritty tekemään objektiivisesti siten, että aineistosta saadut asiat vastaavat tutkimuskysymystemme tarpeisiin. Paikallista aineistoa oli saatavilla pitkältä aikaväliltä, mutta perustui suurelta osin hankkeissa tuotettuihin raportteihin. Hankeraporteista aineistoa oli saatavilla riittävästi, joten laatutähden eri osa-alueisiin peilaaminen oli mahdollista.

Opiskellessamme tai tutkiessamme uusia asioita ymmärryksemme käsiteltävästä asiasta koko ajan syvenee. Samalla tavoin ymmärryksemme kulloinkin tehtävästä ehkäisevästä päihdetyöstä muuttuu ja täsmentyy kokemuksen ja tiedon lisääntyessä. Ehkäisevää päihdetyötä tehtäessä tulee käydä jatkuvaa vuoropuhelua ja olla valmis ottamaan uutta tietoa vastaan jotta työ voi mennä oikeaan suuntaan. (Soikkeli ja Warsell 2013, 12.) Myös tässä opinnäytetyössä on ollut tärkeää pitää mielessä työn tavoite ja tarkoitus ja tehdä asiaan kuuluvia olennaisia asioita, jotta tutkimus etenee oikeaan suuntaan.

Etiikalla tarkoitetaan oppia joka tutkii oikeata ja väärää ja sen avulla pyritään ymmärtämään oikean ja väärän merkitystä. Moraali on etiikan lähikäsite ja sillä tarkoitetaan ihmisen käsitystä oikeasta ja väärästä. Etiikalla voidaan viitata myös moraalikäsitteeseen, joista yksilö on tietoinen tai joihin hän esimerkiksi ammattinsa puolesta sitoutuu. Tällöin puhutaan ammattietiikasta. Ammatillisesti moraalisia ongelmia kutsutaan eettisiksi ongelmiksi ja tällöin ne eivät kohdistu välttämättä henkilöön itseensä vaan laajempaan kokonaisuuteen. (Juujärvi, Myyry ja Pessa 2007, 13.) Opinnäytetyöprosessissa moraalista ja ammattietiikkaa tarvitaan tiedon keräämiseen ja objektiiviseen analysointiin. Hyvä työmoraaali ei salli tekijän tehdä asioita huolimattomasti, vaan hän pyrkii tekemään pienimmätkin yksityiskohdat eettisiä periaatteita noudattaen.

Tutkijan ammattietiikka sisältää eettisiä periaatteita, sääntöjä, normeja, arvoja ja hyveitä, joita hänen tulee noudattaa tutkimusta tehdessään. Tutkija on moraalinen toimija. (Pietarinen s.a., 6.) Esimerkiksi puolueettomuus tulee huomioida silloin, kun tutkimuksena tai opinnäytetyön tekijä työskentelee tutkimuksen toimeksiantajalla. Vaikka opinnäytetyöprosessi ei ole verrattavissa tieteellisen tutkimuksen tekemiseen, on tärkeää ammatillisen kasvun näkökulmasta, että eettisyyteen kiinnitetään huomiota. Tutkimuksessa on tuotava esiin analyysiprosessin eteneminen ja tulokset sekä miten tuloksiin on päädytty. Pelkkä tulosten esittäminen ilman kuvausta analyysistä ei riitä. Opinnäytetyöraportissa on havainnollistettava miten tekijä on edennyt opinnäytetyöprosessissa, jolloin tutkimusprosessista tulee läpinäkyvä. Tämä mahdollistaa työn eettisten arviointien. (Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka 2006.)

6 EHKÄISEVÄ PÄIHDETYÖ KAINUUSSA

Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymän seitsemän kuntaa (Hyrnsalmi, Kajaani, Kuhmo, Paltamo, Ristijärvi, Sotkamo ja Suomussalmi) ovat hyväksyneet vuonna 2013 perussopimuksen. Perussopimuksen tarkoituksena on kaventaa kuntayhtymän alueella väestöryhmien välisiä terveyseroja, edistää ja ylläpitää väestön hyvinvointia. Lisäksi tavoitteena on edistää työ- ja toimintakykyä ja terveyttä sekä sosiaalista turvallisuutta, toteuttaa väestön tarvitsemien palvelujen yhdenvertaista saatavuutta sekä edistää potilasturvallisuutta ja laatua. (Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymän perussopimus 2015, 1.) Kuntayhtymän yhtenä hyvinvointityön painopistealueena on lasten ja nuorten päihde- ja mielenterveysongelmien ehkäiseminen ja niihin puuttuminen varhaisessa vaiheessa. (Pikkarainen 2015, 3.)

Perussopimuksen pyrkimys kaventaa terveyseroja on myös ehkäisevän päihdetyön yhtenä tavoitteena. Terveyttä edistävä toiminta edistää koko väestötason terveyttä, terveystasa-arvoa ja terveys-tietoisuuden lisääntymistä. Terveyden tasa-arvo, liikunta, terveellinen ruoka, tupakoimattomuus ja alkoholin kohtuukäyttö ovat tavoiteltuja päämääriä ja keinoja ennaltaehkäisevässä terveydenhuollossa. Osalta Kainuulaisilta palvelut puuttuvat kokonaan tai niiden saanti on satunnaista ja toisilla palveluita on aina saatavilla. Näin tuki erilaisissa elämätilanteissa, neuvonnan ja seurannan mahdollisuudet eivät toteudu tasa-arvoisesti Kainuun alueella. Haasteena ovat siis palveluiden tuottaminen ja toimien ja resurssien suuntaaminen niitä tarvitseville, jotta terveyserot alkaisivat kaventumaan. Palveluiden tasa-arvoinen saatavuus parantaa koko väestön terveyttä ja vähentää korjaavien palveluiden tarvetta. (Aitoaho 2008, 257–259.)

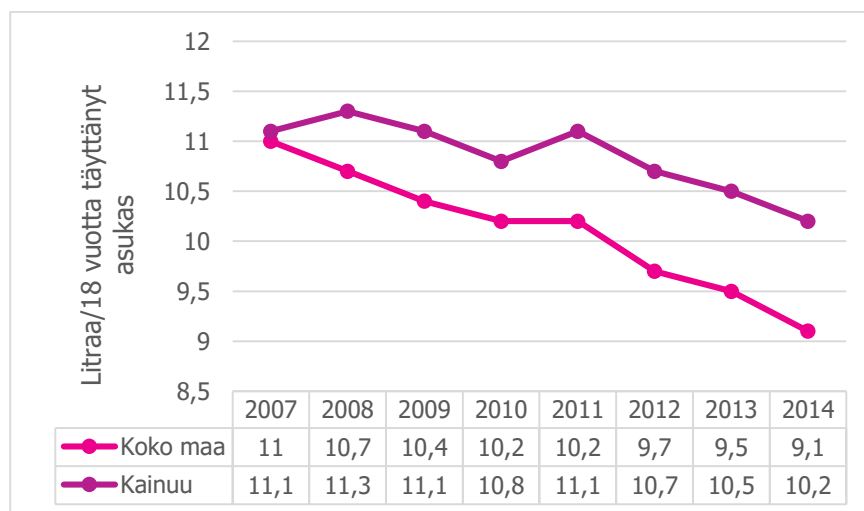
TAULUKKO 1. Päihdehaittoja ennakoivia tekijöitä (Sotkanet 2015a.)

Päihdehaittoja ennakoivia tekijöitä	Alue	2012	2013	2014
Työttömät, % työvoimasta	Koko maa	9,8	11,3	12,4
	Kainuu	12,6	15,2	16,9
Toimeentulotukea saaneet henkilöt vuoden aikana, % asukkaista	Koko maa	6,8	7	
	Kainuu	7,2	6,9	
Alkoholijuomien myynti asukasta kohti 100 %:n alkoholina, litraa	Koko maa	7,7	7,6	7,3
	Kainuu	8,7	8,6	8,4
Koulutuksen ulkopuolelle jääneet 17 - 24-vuotiaat, % vastaavanikäisestä väestöstä	Koko maa	10,8	9,4	
	Kainuu	9,5	8,1	

Päihdehaittoja ennakoivat tekijät ovat työttömyys, toimeentulotuen saaminen, alkoholijuomien myynti sekä koulutuksen ulkopuolelle jääminen (taulukko 1). Näitä lukuja seuraamalla voidaan saada selville millaiset näkymät alueella ovat tulevaisuudessa päihdehaittojen näkökulmasta. Työttömien määrä muuhun maahan verrattuna on suurempi ja tilastosta pääteltynä sen odotetaan edelleen kasvavan. Alkoholijuomien myynti asukasta kohti 100 %:na alkoholina on myös muuta maata korkeampi, mutta se on laskussa, kuten myös toimeentulotukea saaneiden ja koulutuksen ulkopuolelle jääneiden 17–24 -vuotiaiden määräkin. (Sotkanet 2015a.)

Päihteiden käytöstä aiheutuu suomalaiselle yhteiskunnalle moninaisia haittoja. Haitat näkyvät erilaisina sairauksina ja tapaturmina, ennenaikaisina kuolemina, riippuvuusongelmina, rikollisuutena sekä moninaisina sosiaalisina, psykologisina tai taloudellisina vaikeuksina yksilön ja hänen lähipiirinsä elämässä. Päihdehaittojen ehkäisy kuuluu meille kaikille ja niiden ehkäisy edellyttää koordinoitua yhteistyötä. (Miettinen ja Tenkainen, 2012.) Esimerkiksi Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymän johtaja Maire Ahopelto (2015-12-14) on huolissaan lastensuojelutoimien tarpeen kasvusta. Lastensuojelun resursseja on pystytty lisäämään, mutta tarve kasvaa koko ajan, eivätkä resurssit tule riittämään. Syyksi Ahopelto näkee vanhempien päihteiden käytön sekä ennaltaehkäisevän päihdetyön puuttumisen sillä Kainuussa ehkäisevään päihdetyöhön ei ole kohdennettu riittävästi resursseja.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tilasto-ohjelman, Sotkanetin (2015b) tilastoista selviää, että alkoholiuomien myynti (100 % alkoholia, litraa/18 vuotta täyttäneet) Kainuussa sijoittuu koko maan keskiarvon yläpuolelle (kuvio 12). Vuodesta 2007 lähtien alkoholiuomien myynnin trendi on ollut laskeva koko maassa sekä Kainuussa vuodesta 2008 alkaen. Valtakunnallisesti alkoholin myynti 100 % alkoholina on suurinta Lapissa ja vähäisintä Ahvenanmaalla. Laskeva trendi alkoholiuomien myynnissä näkyy valtakunnallisesti kaikissa maakunnissa. Vuonna 2014 Kainuu sijoittui kolmanneksi alkoholiuomien myynnissä Etelä-Karjalan kanssa.

KUVIO 11. Alkoholiuomien tilastoitu myynti Kainuussa ja koko maassa 100-prosenttisena alkoholilitrina 18 vuotta täyttänyttä asukasta kohti vuosina 2007–2014 (Sotkanet 2015b).

Terveyserojen kaventamiseen tähtäviä ja ehkäisevää päihdetyötä kehittäviä hankkeita on käynnistetty Kainuussa useita ainakin vuodesta 2006 alkaen. Tässä kappaleessa esitellään ehkäisevää päihdetyötä edistäviä hankkeita. Kainuussa on luotu vuosina 2006 ja 2007 Kainuulaisen terveyden edistämisen-toimintamalli (liite 3), joka pyrkii luomaan pysyvän toimintamallin väestöryhmien välisten terveyserojen kaventamiseen. Malli perustuu elämänkaarajattelulle ja sen lähtöoletuksena ovat kriittiset elämänvaiheet: huono-osaisuuden periytyminen, koulutuspolulta eksyneet nuoret, työttömät työnhakijat ja yksinäiset vanhukset. Toimintamallissa palveluiden saatavuutta tarkastellaan tasa-arvon toteutumisen kautta. Takaako palvelujärjestelmä yhdenvertaiset palvelut kaikille Kainuulaisille

ja pystyvätkö ihmiset ylläpitämään niillä omaa terveyttään ja hyvinvointiaan omaehtoisesti? Väestöryhmittäiset erot tupakoinnissa, alkoholin ongelmakäytössä sekä lihavuuden yleistymisessä kasvavat nopeasti samaan aikaan kun ehkäisevät perusterveydenhuollon lähipalvelut heikentyvät. (Aitoaho 2008, 257, 259.)

Vuosina 2006–2008 tutkittiin Kainuun asukkaiden sosioekonomisia terveyseroja Sosioekonomiset terveyserot ja niiden kaventaminen Kainuussa -hankkeessa. Tutkimuksen johtopäätöksinä todettiin muun muassa, että huono terveys ja terveyttä vaarantavat elintavat, kuten alkoholin liikakäyttö ovat yleisempiä kouluttautumattomilla. Mini-intervention ja varhaisen puuttumisen todettiin olevan eräitä keinoja ehkäistä ongelmien syntymistä. (Kaikkonen, Koskinen, Prättälä ja Martikainen 2008, 3, 112.)

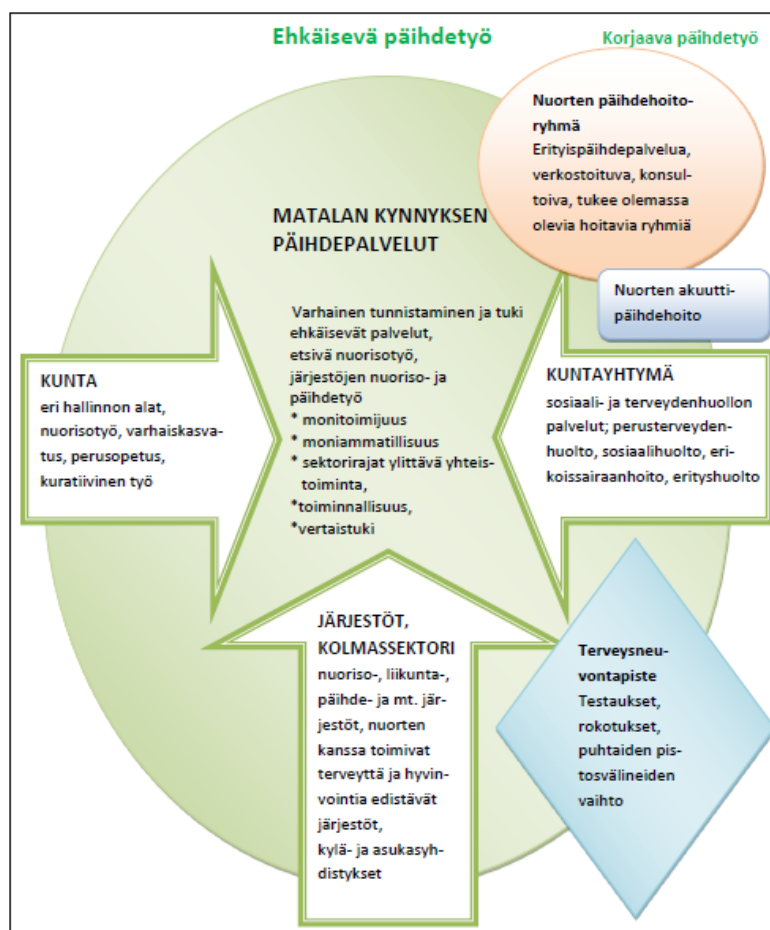
Tieto toiminnaksi – lapsiperheiden päihdepalvelujen kehittäminen Kainuuseen (2011–2013) -hanke on jatkoa *Tieto toiminnaksi – hyvinvoinnin ja terveyden tasa-arvoa (2009–2010)* -hankkeelle. Hankkeiden tavoitteena on ollut selkiyttää kuntien ja kuntayhtymän työnjakoa sekä kehittää ehkäisevän päihdetyön menetelmäosaamista. Tieto toiminnaksi -hankkeiden käytänteiden juurruttaminen toteutettiin Hyvinvointi hakusessa – riippuvuus riskinä hankkeessa. Tämän hankkeen tavoitteena oli myös kehittää ja koordinoita kuntien matalan kynnyksen toimintaa, kuvata ehkäisevän päihdetyön kokonaisuutta, vahvistaa henkilöstön osaamista sekä selkiyttää ehkäisevän ja korjaavan päihdetyön vastuuta ja rooleja. (Pikkarainen 2015, 16.) Näissä hankkeissa tuotetuissa raporteissa on kuvattu Kainuun ehkäisevän päihdetyön nykytilaa ja tarvetta.

6.1 Ehkäisevän päihdetyön nykytila

Ehkäisevää päihdetyötä tehdään Kainuussa osana kuntien peruspalveluita. Kainuun kunnista kaikissa muissa kunnissa on nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö paitsi Puolangalla ja Ristijärvellä. Paltamosta ja Ristijärveltä puuttuu moniammatillinen mielenterveys- ja päihdetyöryhmä, mutta muissa Kainuun kunnissa se on nimetty. Päihdestrategia tai mielenterveys- ja päihdestrategia löytyy Kainuun kaikista kunnista (Fors ja Hämäläinen 2013, 11.) Ehkäisevää päihdetyötä tehdään myös etisissä nuorisotyössä avulla, jonka tarkoituksena on tavoittaa tuen tarpeessa olevat nuoret ja palveluohjata heidät tarvittavien tukitoimien piiriin. Varusmiehiä varten kunnat, puolustusvoimat sekä työ- ja elinkeinoministeriö on luonut yhteistyömallin, jolla edistetään nuorten miesten hyvinvointia, autetaan ratkaisemaan erilaisia ongelmatilanteita sekä ehkäisten eri elämänvaiheisiin liittyviä ongelmia. (Pikkarainen 2013, 38)

Kuviossa 13 (sivulla 32) on esitetty Kainuun lapsiperheiden ja nuorten ehkäisevän ja korjaavan päihdetyön palvelujärjestelmän suunnitelma, jossa nuorten päihdehoitoryhmän toimii Polku-työpärimalli. Terveysneuvontapisteen tarve on vasta selvitetty, joten sitä palvelua ei vielä ole saatavilla. Ehkäisevä päihdetyö perustuu alueellisiin toimijoihin ja palvelut on toteutettu matalan kynnyksen periaatteella. Palvelujärjestelmässä yhdistyvät tulevaisuudessa eri sektoreiden palvelut yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. (Pikkarainen 2013, 76–77)

KUVIO 12. Lapsiperheiden ja nuorten päihdepalvelujärjestelmän suunnitelma Kainuussa. (Pikkarainen 2013, 76.)

Vuonna 2011 valmistui Kainuun maakunnan *Mielellään Kainuussa kaiken ikää –Kainuun mielenterveys- ja päihdestrategia 2011–2016* (Ikäheimo 2011, 2, 8, 16), joka on tehty kuulemalla eri työryhmiä yhdeksällä paikkakunnalla ja THL:n sotkanetin indikaattoreiden avulla. Strategia painottuu ehkäisevään ja edistävään työhön ja sen kohteena ovat erityisesti lapset, nuoret ja lapsiperheet. Strategiasta käy ilmi, että Kainuussa ei ole määritelty kuntien ja maakunta -kuntayhtymän keskinäistä työnjakoa ehkäisevässä ja edistävässä päihdetyössä.

Lapsiperheiden kanssa tehtävään työhön on vuonna 2011 kehitetty TUKEVA (Tukea, Kehitystä, Vastuuta, Hyvinvointia lapsille, nuorille ja lapsiperheille) –työote. Tämä keskittyy ennaltaehkäisyyn, varhaiseen huomaamiseen ja tukemiseen sekä työntekijän jaksamiseen. TUKEVA-työotteen ajatuksena oli tarjota perheille palveluita ensisijaisesti peruspalveluiden yhteydessä, joissa asiakkaiden tulee tuntee itsensä kuulluiksi ja samalle he kokevat että työntekijä kunnioittaa heitä ja osoittaa samalla myötätuntoa sekä kiinnostusta. (Pikkarainen 2013, 43–44.)

Järjestötoiminta on Kajaanissa vahvaa ja tekijöitä on myös ehkäisevässä päihdetyössä. Vuodesta 2004 toiminut yleishyödyllinen yhdistys Spartak Kajaani ry on tehnyt erityisnuorisotyötä, varhaiskasvatusta sekä monipuolista urheilutoimintaa kajaanilaisten nuorten parissa. Spartak Kajaani ry:n toiminnot ovat olleet matalankynnyksen toimintoja, joihin kaikilla on ollut mahdollisuus osallistua. Hanke- ja tukitoimintoja on myös pystytty tarjoamaan koko Kainuun alueella. Mannerheimin

Lastensuojeluliitto (MLL) tarjoaa ennaltaehkäiseviä toimintoja julkisen sektorin palveluita tukemalla. Toiminta kohdistuu lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseen sekä vanhemmuuden tukemiseen. Tarjolla on myös erilaisia nettisovelluksia joiden avulla vanhemmat ja nuoret saavat tukea erilaisiin ongelmiin, tästä esimerkkinä nuorteneämä -sivusto, joka löytyy osoitteesta www.nuorteneama.fi. (Pikkarainen 2013, 39.)

Hyvinvointi hakusessa – riippuvuus riskinä -hankkeessa jatkojalostettu Polku-työparimalli (liite 4) on tukenut Kainuun kunnissa ja Kainuun sotien lapsiperheiden ja nuorten parissa työskentelevien ammattilaisten päihdeosaamista sekä lisännyt varhaisen puuttumisen mahdollisuuksia. Polku-työpari työskentelee verkostoituen paikallisten toimijoiden kanssa, toimien asiakkaan verkostossa jo olevan terveyden- että sosiaalihuollon ammattilaisen tukena tuoden päihdetietoutta ja osaamista. Työparimalli koostuu kolmesta toiminnallisesta osasta, joita ovat päihteisiin ja päihdehaittoihin liittyvä tiedotustoiminta, kohdennetun ennaltaehkäisevän tuen tarjoaminen eri ryhmille sekä asiantuntijatuen tarjoaminen työparityöskentelyn avulla. Ennaltaehkäisevä työ on vahvistunut kuntien ja Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymän palveluissa muun muassa perhevalmennuksissa. Työparimalli on otettu käyttöön pysyvästi Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymässä. (Pikkarainen 2015, 17–20.)

6.2 Ehkäisevän päihdetyön monimuotoiset tarpeet

Mielellään Kainuussa kaiken ikää – Kainuun päihde- ja mielenterveysstrategian 2011–2015 mukaan eri toimijat ja kansalaiset olivat vuonna 2011 huolissaan eri-ikäisten ihmisten yksinäisyydestä, päihdehoidon resursseista, vanhemmuuden puutteesta, asiakkaiden saamista kohtelusta eri palveluissa sekä lasten ja nuorten huomioimisesta palveluissa niissä tapauksissa kun heidän vanhemmallaan on mielenterveys- tai päihdeongelma. Yleisellä tasolla sekä toimijat että kansalaiset olivat tyytyväisiä lähipalveluihin. Yhteistyö on hyvää ja naapuriapua on saatavilla. Harrastustarjonta ylittää myös syrjäkylille, sillä kansalaisopisto tarjoaa monipuolisia harrastusmahdollisuuksia. Nuorten palveluissa nähtiin eniten kehitettävää, mutta lapsiin ja lapsiperheisiin suunnatut peruspalvelut koettiin hyvinä. Toimijakenttä on Kainuussa laaja ja eri toimijatahot kaipaavat enemmän yhteistyötä sillä yksittäisten toimijoiden resurssit ovat niukat. Yhteistyön haasteena nähdään sen koordinointi, sillä ilman yhteisiä tavoitteita ja suunnitelmia niukat resurssit eivät kohdennu oikein ja toiminnoissa ilmenee päällekkäisyyttä tai uuden toimijan astuessa mukaan työ aloitetaan alusta. (Ikäheimo 2011, 8.)

Pikkarainen (2013, 56, 65.) teetti vuonna 2012 kyselyn internetissä Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymän ja kuntien työntekijöille, jotka työssään kohtaavat päihdeongelmista kärsiviä nuoria ja lapsiperheitä. Kysely koski lapsiperheiden ja nuorten päihdepalvelujen nykytilaa, josta teemoiksi nousi työnjako ja henkilöstö. Vastaajista 82 % (N=46) oli sitä mieltä, että päihdepalvelujen vastuutahoja ei ole määritelty selkeästi. Päihdepalvelujen työnjaon määrittelyn koki selkeäksi 16 % (N=44). Kyselyyn vastanneista (N=47) 38 % koki että henkilöstöllä on riittävä päihdekoulutus ja -osaaminen. Henkilöstön määrän koki 94 % vastaajista (N=48) riittämättömäksi. Henkilöstön määrä koettiin liian vähäiseksi peruspalveluissa, ja sieltä puuttui myös päihdeosaamista, tietoa päihteistä, menetelmistä ja tavasta tehdä pitkäjänteistä päihdetyötä. (Pikkarainen 2013, 65–66.) Henkilöstön

määrää ja päihdeosaamista on lisätty Polku-työparimallin avulla ja 1.1.2016 käynnistynyt Nuppa, nuorten palvelupaikka -hanke, tulee lisäämään osaamista ja resursseja nuorille tarjottavissa ehkäisevän päihdetyön palveluissa. Tämän hetkisen tiedon mukaan tilannetta hankaloittaa edelleen vastuiden jakamattomuus ja koordinoinnin puute peruspalveluissa tehtävässä ehkäisevässä päihdetyössä eli tarve henkilöstöressurssien kehittämiseksi edelleen on.

Ehkäisevän päihdetyön tarve nousee esille joka toisena vuonna toteutettavasta kouluterveyskyselystä. Kyselyn tulokset kertovat nuorten hyvinvoinnista ja terveydentilasta. Vuonna 2013 tehdyssä kyselyssä nousi esille, että Kainuussa fyysisen uhan kokeminen, päivittäinen tupakointi, ylipainoisuus, liikkumattomuus sekä humalahakuinen alkoholinkäyttö on yleisempää ammatillisten oppilaitosten opiskelijoilla kuin lukio- tai peruskoululaisilla. Kouluterveyskyselyssä on havaittavissa positiivista muutosta eri opiskelijaryhmissä, kuten esimerkiksi 8. ja 9. luokan oppilailla liikkuminen on yleistynyt viime vuosina ja humalahakuinen juominen on vähentynyt. Lukion 1. ja 2. vuoden opiskelijoilla myönteisiä muutoksia ovat olleet liikunnan lisääntyminen sekä tupakoinnin ja humalahakuisen juomisen vähentyminen. Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymän jäsenkuntien välillä kouluterveyskyselyssä näkyy suuria alueellisia eroja. Esimerkiksi laittomien huumeiden kokeilu ja tupakan polttaminen on eri kunnissa 8. ja 9. luokan oppilailla yleisempää kuin toisissa kuntayhtymän kunnissa ja jopa yleisempää kuin koko maassa. (Heikkinen 2014.)

Ehkäisevän päihdetyön tarpeet tulevat esiin vuosina 2013 ja 2015 tehtyjen hankeraporttien kehittämislinjauksissa (taulukko 2). Molempien hankkeiden kehittämissosioista käy ilmi että kehitettävää on ollut runsaasti ja kehittämistarpeita on tunnistettu samoissa aihepiireissä. Ehkäisevä päihdetyön tarve nousee päihdepalvelujärjestelmän kehittämisessä yhdeksi tärkeimmäksi kokonaisuudeksi, jonka alle pienemmät kehittämistarpeet sijoittuvat. Osa 2013 vuoden kehittämislinjauksista on mennyt eteenpäin ja ne ovat näkyvissä tarkentuneina vuoden 2015 kehittämistehtävissä. Kaikista vuoden 2013 kehittämislinjauksista ei ole saatavissa tietoa miten ne ovat edenneet.

TAULUKKO 2. Kehittämislinjaukset Kainuussa vuosina 2013 ja 2015 (Pikkarainen 2013, 68; Pikkarainen 2015, 16.)

Tieto toiminnaksi - Lapsiperheiden päihdepalvelu-järjestelmän kehittäminen Kainuuseen -hanke, kehittämislinjaukset (Pikkarainen 2013, 68.)	Hyvinvointi hakusessa - riippuvuus riskinä -hanke, Kainuun hankeosion kehittämistehtävät (Pikkarainen 2015, 16.)
Pitkäjänteisen lapsiperheiden ja nuorten päihdepalvelujen kehittäminen, keskeisinä lähtökohtina ennaltaehkäisy ja varhainen puuttuminen	Otetaan käyttöön lapsiperheiden ja nuorten ehkäisevän päihdetyön toimintamalli ja juurrutetaan se organisaation rakenteisiin , johtamiseen ja käytäntöön
Ehkäisevän päihdetyön linjauksien sekä alueellisen vastuun ja työnjaon selkeyttäminen	Jatketaan lapsiperheiden ja nuorten ehkäisevän päihdetyön työparimallin kehittämistä
Matalan kynnyksen palvelujen sisältöjen kehittäminen ja niistä sopiminen. Selvitys terveysneuvontapiste toiminnan järjestämisestä.	Kehitetään ja koordinoidaan kuntien matalan kynnyksen toimintaa
Nuorten päihdepalveluista vastaavan tulosalueen selvittäminen sekä nuorten päihdepalvelujen päihdehoitoon erikoistuneen työryhmän sijainnin selvittäminen	Kuvataan ehkäisevän päihdetyön kokonaisuus
Konsultoivan ja verkostoituvan päihdehoitoryhmän perustaminen.	Selkiytetään ehkäisevän ja korjaavan päihdetyön vastuuta ja rooleja
Moniammatillisen verkostotyön käyttöönotto. Asiakkaan tueksi tarvittaessa, jotta käytössä on riittävä asiantuntemus.	Vahvistetaan henkilöstön osaamista
Henkilöstön päihdeosaamisen vahvistaminen, varhainen puheeksiotto ja varhainen puuttuminen -työmenetelmät käytössä ja käytön seuranta.	Selvitetään suonensisäisiä huumeita käyttäville terveysneuvontapisteen tarvetta Kainuussa
Vaikutusten arviointi ja arviointimenetelmät mukaan päätöksen tueksi. Lapsiperheiden ja nuorten parissa tehtävään päihdetyötä ja sen toteutumista seurataan, arvioidaan ja kehitetään.	Arvioidaan kehittämistyötä
Pakka-toimintamallin hyödyntäminen. Päihteettömyyden kulttuurin käyttöönotto julkisissa yleisilaisuuksissa ja tapahtumissa.	
Pullo pois -aktiivisen varhaisen puuttumisen -toimintamallin käyttöönotto.	

Kainuun alueella ei ole sosiaali- ja terveysneuvontapistettä. Keväällä 2015 toteutettiin kysely sosiaali- ja terveysneuvontapisteen tarpeesta Kainuussa. Kysely lähetettiin sosiaali- ja terveydenhuollossa toimiville, poliisille, kunnan toimijoille, eri kolmannen sektorin toimijoille, seurakunnan diakoniatyöhön sekä työvoimahallinnon palveluihin. Kyselystä kävi ilmi, että suonensisäisesti huumeita käyttävien määrä on kasvanut edellisestä vuodesta. Kyselyyn vastanneista 72 % mielestä sosiaali- ja terveysneuvontapisteen tarve on kohtalainen tai suuri. Yhä nuoreneva asiakaskunta sekä piikkihuumeisiin siirtyminen entistä nopeammin, nousivat suurimmiksi huolenaiheiksi. Kyselyssä nousi esille myös käyttäjien tunnistamisen vaikeus, toimijoiden tiedon puute aiheesta, palveluohjauksen antaminen tilanteessa missä palveluita ei ole saatavilla sekä asiakkaiden sitoutumattomuus hoidon loppuun viemiseen. Palvelun toivottiin sisältävän tukea keskustelun, palveluohjauksen ja neuvonnan avulla. Palvelun toivottiin tarjoavan myös vertaistoimintaa, puhtaiden neulojen ja välineiden vaihtoa sekä erilaisia rokotteita kuten hepatiittirokotuksia. Vastaajat kokivat, että palvelu tulisi toteuttaa liikkuvana palvelu. Myös erillinen palvelupiste tai eri tahojen yhteistyönä järjestämä palvelu nähtiin hyvinä vaihtoehtoina. (Pikkarainen 2015, 40–43.)

Ehkäisevän päihdetyön tarpeet nousevat esiin selkeästi taulukosta 2. Osa kehittämiskohteista, kuten matalan kynnyksen palveluiden kehittäminen sekä terveysneuvontapisteen järjestämisen selvittäminen toistuu sekä vuoden 2013 että 2015 vuoden kehittämissuunnitelmassa. Ensimmäisen kehittämishankkeen aikana työtä ei ole tehty loppuun jostain syystä ja sama selvittäminen alkoi alusta uudessa hankkeessa. Samoin ehkäisevän päihdetyön alueellisen vastuun ja työnjaon selvittäminen jatkui vuoden 2013 jälkeen uudessa hankkeessa 2015. Näyttää siltä, että hankkeiden kehittämistavoitteet ovat osaltaan liian suuria aikajänteeseen nähden, jolloin kaikkea ei saada ajallaan tehtyä. Kyse voi myös olla tyhjäkäynnistä tai tehottomuudesta. Taulukosta 2 näkyy myös onnistuneen pitkäjänteisen työn tuloksena nuorten päihdepalveluiden kehittäminen vuonna 2013 ja käyttöönotto vuonna 2015.

7 EHKÄISEVÄ PÄIHDETYÖ KAINUUSSA LAATUTÄHDEN MUKAISESTI

Opinnäytetyön tuloksia Kainuun ehkäisevän päihdetyön tilanteesta analysoidaan tässä luvussa Laatutähti-työkalun mukaisesti. Tarkoituksena on, että selvityksestä saatua aineistoa peilataan Laatutähdessä määritettyihin laatukriteereihin joilla todennetaan ja arvioidaan ehkäisevän päihdetyön tilannetta Kainuussa. Tämän tyyppisen tarkastelutavan ansiosta Laatutähteä päästään konkreettisesti käyttämään ja soveltamaan sen tarjoamaa prosessimaista työskentelytapaa, eli kiertämään Laatutähteä.

Ehkäisevän työn tulee perustua vankalle teoreettiselle pohjalle. Tärkeää on muun muassa, että ongelman laatu ja laajuus on selvillä, riskitekijät ja suojaavat tekijät on tunnistettu, päätökset perustuvat analyyseihin, toiminnot toteutetaan luotettavalla tavalla sekä lisäksi prosessia, toiminnan vaikutuksia sekä tehokkuutta arvioidaan jatkuvasti. (van der Stel ja Voordewind 1999, 15.) Jo vuonna 1999 laaditussa van der Stelin ja Voordewindin toimittamassa *Ehkäisevän päihdetyön käsikirjassa* on nostettu esiin mille pohjalle ehkäisevää päihdetyötä tulee rakentaa.

Laatutähti-työkalun käyttäminen ehkäisevän päihdetyön suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa on perusteltua, mikäli halutaan luoda todellista vaikuttavuutta hankkeiden avulla. Paikallisen median uutisointi aiheesta aiheutti kritiikkiä. Kainuun Sanomissa ollut uutisointi Kajaaniin avattavasta nuorten palvelupaikasta sai aikaan monenlaista pohdintaa kommentointikenttään (Kainuun Sanomat 2015.):

Tämä taitaa olla niitä suojatyöpaikkoja kaupungin hanketyöntekijöille. Täytyy tehdä tikusta asiaa, jotta työpaikat saadaan omille säilytettyä. Tarvetta varmaan on, työntekijöiksi pitäisi valita henkilöitä, jotka saavat jotain aikaiseksi. Sellaisia ei kaupungin työntekijöistä löydy.

Mitenkähän matalan sen kynnyksen pitää olla jotta ne nuoret tuonne menevät ja tuota kautta jotain hyötyvät. Kukkahattu tätit toimistoissaan kahvia juovat ja keuhvat vaan omaa työtään.projektin lopuksi liiotellaan asiakas määriä ja vaikuttavuutta jotta saadaan taas muutama vuosi juoda kahvia.

Kommenttien perusteella Kainuun alueen hankkeiden toteutuksessa ei kaikilta osin ole onnistuttu. Kyseiset kommentit ovat yksittäisten henkilöiden mielipiteitä, mutta antavat arvokasta tietoa siitä, miltä aikaisemmat hankkeet ovat ulospäin näyttäneet. Kommentit voidaan halutessa ottaa huomioon suunniteltaessa seuraavia hankkeita Kainuuseen sekä kun arvioidaan aikaisempien hankkeiden onnistumista esimerkiksi Laatutähdän avulla.

7.1 Laatutähden ydin; tasapainoinen kokonaisuus sekä seuranta ja arviointi

Laatutähtiajattelu perustuu kaikkien osatekijöiden yhteensovittamiseen ja niiden toteuttamiskelpoisuuteen eli kokonaisuuteen. Työn edetessä kokemukset heijastuvat takaisin toimintoihin ja näin toimintoja kehitetään ja muokataan saatujen havaintojen perusteella alusta asti. Etenemistä seurataan suunnitelmallisesti ja kaikki työvaiheet ja toimenpiteet dokumentoidaan tarkasti, jotta muutokset voidaan tehdä jo toimintojen aikana. Myös arviointi kuuluu olennaisena osana työhön ja sitä ei tule pelätä. Arviointi riippuu aina työn laajuudesta ja resursseista. Prosessiarvioinnilla puolestaan päästään arvioimaan työn laatua ja hyödyllisyyttä, esittämällä tietoja siitä, miten kohderyhmä on tavoitettu, miten voimavarat kohdentuivat ja miten eri sidosryhmät osallistuivat toimintaan. Prosessiarviointi pitää sisällään toteutuksen arvioinnin. Pienissä hankkeissa arviointi tehdään itsearviointina kun taas laajemmissa hankkeissa edellytetään ulkoista arviointia. (THL 2014c.)

Kainuussa on selkeästi lähdetty rakentamaan kokonaisuuksia yksittäisten asioiden korjaamisen sijaan. Esimerkiksi lapsiperheiden ja nuorten päihdepalveluita on kehitetty kokonaisuutena pitkällä aikavälillä erilaisten kehittämishankkeilla. Hankkeiden yhtenä tuloksena on kehitetty matalan kynnyksen ehkäisevää päihdetyötä, jonka konkreettisena tuotoksena syntyi jalkautuva Polku-työparimalli. Myös sosioekonomisiin terveyseroihin on Kainuussa keskitytty pitemmällä aikavälillä, jotta asioiden tunnistaminen ja tunnustaminen ovat mahdollistaneet kehittämistyön sekä tehneet näkyväksi tehtyjen toimintojen vaikuttavuuden sekä sen, mitä haasteita Kainuussa on.

Esiselvityksessä käytettyjen hankkeiden materiaalista ei löytynyt hankkeen arviointia muusta kuin *Hyvinvointi hakusessa – riippuvuus riskinä* -hankkeesta (2015), jonka itsearviointi on toteutettu hankkeen loputtua haastatteleamalla hankkeen moniammatillisen työryhmän jäseniä. Haastattelut tehtiin SWOT-analyysiin pohjautuvien kysymyksien avulla. Hankkeessa toteutettiin myös kilpailutettu ulkoinen arviointi, jossa arvioitiin kahta pääprosessia, mutta arvioinnissa käytettävät kriteerit jäivät epäselviksi. (Pikkarainen 2015, 44–48.) *Tieto toiminnaksi – Lapsiperheiden päihdepalvelujärjestelmän kehittäminen* -hankkeessa on kuvattu nykyisiä ja hankkeessa kehitettyjä palveluita, mutta prosessiarviointi, jossa hankkeen omaa toimintaa arvioidaan, ei ole julkaistu. Taulukossa 3 on esitetty havainnot tiivistettynä tasapainoisesta kokonaisuudesta sekä seurannasta ja arvioinnista.

TAULUKKO 3. Yhteenveto tasapainoisesta kokonaisuudesta sekä seurannasta ja arvioinnista.

Laatutähti	Toimivaa	Kehitettävää	Epäselvää
A. Tasapainoinen kokonaisuus	Pitkäjänteisyys, hankkeiden jatkuvuus, toimintamallien (POLKU) kokeilu käytännössä	Otetaan kohderyhmä mukaan suunnitteluun ja tehdään työtä sektorirajojen ylitse kokonaisuus huomioiden	Vastuutahojen määrittely ehkäisevässä päihdetyössä
B. Seuranta ja arviointi	Itsearviointi ja ulkoinen arviointi otettu käyttöön 2015	Prosessiarviointi osaksi hanketyötä jo suunnitelmavaiheessa	Arvioinnin luotettavuus ja laatu

7.2 Tietoperusta ja etiikka

Ehkäisevän päihdetyön tietoperustan tulee olla laaja. Tietoperustan muodostavat tiedot päihteistä, päihteidenkäytöstä, päihteiden käytön aiheuttamista haitoista sekä päihderiskeiltä ja haitoilta suojaavista ja niille altistavista tekijöistä. Kohderyhmän elinoloista ja kulttuurista tulee olla tietoa ja tiedon tulee pohjautua lainsäädäntöön, valtakunnallisiin ja paikallisiin strategioihin. Ehkäisevän päihdetyön tulee pohjautua tutkimustietoon perustuviin menetelmiin sekä moniammatilliseen verkostoosaamiseen. (THL 2013a.)

Ehkäisevän päihdetyön eettiset vaatimukset määrittyvät työn luonteesta. Työssä tulee huomioida lain asettamat vaatimukset. Työstä ei saa aiheutua haittaa eikä vahinkoa ja kohdehenkilöiden perus- ja ihmisoikeuksia tulee kunnioittaa. Toiminnan arvot tulee ilmaista avoimesti ja samalla tulee kunnioittaa kohdehenkilöiden mielipiteenvapautta. Ehkäisevän päihdetyön toimijan on tunnettava kohderyhmän kulttuuri ja arvomaailma ja kunnioitettava niitä esimerkiksi viestinnässään. Osallistuminen toimintoihin tulee olla vapaaehtoista ja osallistujien turvallisuus on taattava. Luottamukselliset tiedot tulee suojata asianmukaisesti ja osallistujilla tulee olla mahdollisuus antaa palautetta tai valittaa toiminnasta. Eettiseen toimintaan kuuluu asiakkaan mahdollisuus osallistua toimintojen suunnitteluun. Työntekijöiden ammattietiikkaan kuuluu myös asiakkaan äänen ja oman kokemuksellisen tiedon tuominen yhteiskunnalliseen keskusteluun tehdystä ehkäisevästä päihdetyöstä. (THL 2013b.)

Laatutähti-työkalua ei ole riittävästi hyödynnetty kehittämishankkeissa, tai sen käyttö ei tule esille, vaikka se esiintyy lähdeluettelossa. Se on saatavilla oleva, ilmainen, hyväksi havaittu ja ehkäisevään päihdetyön kehittämiseen nimenomaan suunnattu käsikirja. Kohderyhmää ja sen tarpeita sen sijaan on selvitetty hankkeissa riittävästi, tilastotiedoilla ja erilaisilla kyselyillä. Kyselyt ovat myös parantaneet kohderyhmän osallisuutta ja vaikutusmahdollisuuksia heille kehitettävien palveluiden osalta mutta eettiset periaatteet jäivät kokonaisuuden kannalta epäselviksi (taulukko 5).

Hyvinvointi hakusessa – riippuvuus riskinä -hankkeen loppuraportin ulkoisessa arvioinnissa todetaan, että ehkäisevän päihdetyön ammattilaisen tulisi kyetä kulttuuriseen muutokseen, jossa työntekijältä vaaditaan yhteistyö-, motivaatio- ja asennemuutosta. Näin uudenlaisten toimintatapojen käyttöönotto ja hyödyntäminen mahdollistuu. Muutos vie aikaa sosiaali- ja terveysalalla, sillä alalla työskentelevillä ammattilaisilla on sisäänrakennettuna työntekijäkohtainen auttajan etiikka ja vastuu. Hankkeessa tehdyn kehittämistehtävän yhteydessä tuli esiin, että kainuulaiset sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset eivät ole hyödyntäneet valmiita päihdesivustoja työssään. Kyseiset päihdesivustot ovat luotu sekä ammattihenkilöstölle että asiakkaille. (Pikkarainen 2015, 31, 47.)

TAULUKKO 4. Yhteenveto tietoperustasta ja etiikasta.

Laatutähti	Toimivaa	Kehitettävää	Epäselvää
Tietoperusta ja etiikka	Kohderyhmää ja tarpeita kartoitettu tilastotiedon ja kyselyiden avulla	Laatutähden ja olemassa olevien päihdetyön materiaalien käyttöönotto, asennemuutos	Eettiset periaatteet

7.3 Kohdentaminen ja suunnittelu

Ehkäisevää päihdetyötä suunniteltaessa on varmistettava kohdistuuko työ oikeisiin kohderyhmiin ja tarpeisiin. Kohderyhmän tarpeet voidaan osoittaa päihteisiin liittyvien strategioiden, linjauksien tai lainsäädännöllä. Tarpeet tulevat esille selvittäessä kohderyhmän päihdetilannetta, elinympäristöä tai -oloja. On oltava myös tietoinen siitä, miten tarpeisiin on vastattu aikaisemmin tai parhaillaan vastataan. Kohderyhmän toimintaympäristön selvittäminen ja määrittely auttaa selkeyttämään tulevan toiminnan tarkoitusta ja sitä miten se tullaan toteuttamaan. Edellä mainittujen tietojen perusteella laaditaan kuvaus mitä tullaan tekemään ja miksi suunniteltu toiminto olisi paras vaihtoehto vastaamaan kyseisen kohderyhmän tarpeisiin. Tavoitteen tulee olla esimerkiksi jokin konkreettinen muutos kohderyhmän toiminnassa, kuten päihteiden käytössä, haitoissa, elinoloissa tai tiedoissa. Toiminnan tarpeen määrittelyn jälkeen on valittava toteutettavat menetelmät ja kuvattava ne niin, että millä perusteella menetelmä on valittu ja millaiseen tutkittuun tietoon valinta perustuu. (THL 2013a.)

Suunnittelu aloitetaan toimintojen yksityiskohdista edeten aina tehtäväkohtaisesti kohti kokonaisuuden hahmottamista. Toiminnon suunnittelun perustana on esiyymmärrys jokaisesta Laatutähden sakarasta ja ytimeistä. Näin muodostuu kuva siitä mitä ollaan tekemässä. Tämän jälkeen tehtävät käydään läpi kiertämällä laatutähden sakarat läpi ja samalla verrataan niitä toisiinsa tehden samalla muutoksia suunnitelmiin, kunnes varmistutaan siitä, että tehtävät ovat muodostaneet tasapainoisen kokonaisuuden. Suunnitteluvaiheessa selvitetään erilaisia työmenetelmiä ja niiden vaikuttavuutta tutkittua tietoa hyödyntäen. Päihteitä koskevaa tietoa etsitään paikallisella ja valtakunnallisella tasolla, kohderyhmään ja sen tilanteeseen liittyvää tietoa sekä lainsäädäntöä ja strategioita. Suunnittelussa taustatietojen lisäksi toimijoiden oma ammattiosaaminen, kokemus sekä paikallinen asiantuntemus ja toimintaympäristötietous hyödynnetään. (THL 2013a.)

Tieto toiminnaksi – Lapsiperheiden päihdepalvelujärjestelmän kehittäminen Kainuuseen -hankkeen nykytilaraportissa (2013) tuli esille, että Kainuussa ei ole Kainuun maakunta-kuntayhtymän aikana, 2005–2012, ollut alle 18 vuotiaiden päihdepalveluista vastaavaa tahoja. Tämä kohderyhmä huomioiden on tehty suunnitelmallista pitkäjänteistä työtä, jotta asiaan on saatu muutos, josta tuloksena on vakiintunut Polku-työparimalli. Hankkeen nykytilaraporttia lukiessa ehkäisevän päihdetyön ja päihdetyön teorioiden käsittely on paikoin sekavaa, joka saa miettimään onko hanke kohdennettu oikein. Hankkeita on vuosien aikana tehty useita osittain samalle kohderyhmälle jolloin lukijalle jää epäselväksi onko kyseessä jatkohanke vai täysin erillinen hanke. Kohderyhmän tarpeet ovat moninaisia jolloin hankkeiden suunnittelu helposti hahmotettaviksi on haasteellista (taulukko 5).

TAULUKKO 5. Yhteenveto kohdentamisesta ja suunnittelusta

Laatutähti	Toimivaa	Kehitettävää	Epäselvää
Kohdentaminen ja suunnittelu	Suunnittelu tehty kohderyhmä huomioiden	Hankkeiden päällekkäisyys ja samankaltaisuus	Termistö sekavaa (ehkäisevä päihdetyö/päihdetyö)

7.4 Resurssien varmistaminen

Ennen toimintojen toteuttamista tulee osoittaa, voidaanko suunniteltuihin tavoitteisiin päästä olemassa olevilla resursseilla ja miten se käytännössä tulee tapahtumaan. Tarvittaessa suunnitelmaa muokataan, jotta toiminta on jo lähtökohdiltaan toteutettavissa. Resurssien suunnittelussa huomioidaan aineelliset resurssit sekä toiminnassa työskentelevät ja siihen osallistuvat henkilöt, kohde-ryhmä, mukana olevat tahot ja niiden hyödynnettävissä olevat voimavarat. Päihdetyön laadukas resursointi edellyttää, että kunnassa on päihdetyön suunnittelusta vastaava monialainen työryhmä tai koordinaattori, jolla on tarvittavat resurssit ja riittävä työaika tehtävien hoitoon. Koordinaattorin työpanos tulee olla 0,3–0,5 henkilötyövuotta 20 000:ta asukasta kohden. Kunnassa tulee olla käytettävissä päihdetyön erityisosaamista. Paikalliset strategiat saattavat olla hyvinkin kunnianhimoisia, joten Laatu-tähti-työkalun avulla voidaan osoittaa millaisilla resursseilla mikäkin työvaihe on mahdollista toteuttaa onnistuneesti. (THL 2013c.)

Hyvinvointi hakusessa – riippuvuus riskinä -hankkeen kehittämistyön tuloksena lapsiperheiden ja nuorten ehkäisevä päihdetyö sijoittui osaksi Kainuun sotien perhepalveluita. Toimintaan saatiin kaksi nuorten päihdetyön vakanssia. Tästä huolimatta ehkäisevän päihdetyön matalan kynnyksen palveluiden kehittäminen Kainuussa on vailla vastuuja. (Pikkarainen 2015, 54–55.) Nuppa – nuorten palvelupaikka -hanke on alkanut 1.1.2016. Hankkeen tavoitteena on perustaa matalan kynnyksen palvelupaikka, jossa nuorille tarjottavat palvelut ovat kaikki saman katon alla ja näin vastata esille tulleeseen matalan kynnyksen ennaltaehkäisevän päihde- ja mielenterveystyön tarpeeseen. Tavoitteena on myös kehittää päihde- ja mielenterveystyötä ja luoda malli matalan kynnyksen ehkäisevälle työlle. (rekry.kainuu. 2015)

Tutkittaessa Kajaanin kaupungin ja Kainuun sotien internetsivuja, päihdetyöryhmä ja sen jäsenet olivat löydettävissä ja lopulta myös ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö löytyi. Kajaanin kokoisessa kaupungissa (n. 38 000 asukasta) työpanoksen tulisi olla laatukriteerien mukaan noin 0,6–1 henkilötyövuotta ja koko Kainuun alueella ehkäisevän päihdetyön työpanoksen tulisi olla noin 1,2–2 henkilötyövuotta sillä asukkaita on lähemmäs 80 000 (taulukko 6).

TAULUKKO 6. Yhteenveto resurssien varmistamisesta

Laatu-tähti	Toimivaa	Kehitettävää	Epäselvää
Resurssien varmistaminen	Nuorten päihdetyössä kaksi vakanssia, Nuppa - Nuorten palvelupaikka -hanke alkanut 1.1.2016	Matalan kynnyksen ehkäisevän päihdetyön kehittäminen vailla vastuuja, lisää resursseja	Ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilön toimenkuva

7.5 Viestintä, osallisuus ja yhteistyö

Hyvä ja laadukas ehkäisevä päihdetyö vaatii tehokasta ja suunnitelmallista viestintää kaikkien sidosryhmien kanssa. Yksin tekeminen, kilpaileminen tai työskentely toisista tietämättä ei johda hyviin tuloksiin, vaan monialainen verkostotyö johtaa tulokselliseen työhön. Näin pyritään välttämään päällekkäisyyksiä ja voidaan rakentaa palvelukokonaisuuksia, jotka koostuvat eri toimijoiden tekemästä

työstä. Verkostoituminen eri organisaatioiden, ammattialojen ja työkalttuurien kanssa edellyttää suunnitelmallista, säännöllistä ja avointa tiedonkulkua ja viestintää. (THL 2014d.)

Haasteena on, että kehittämishankkeiden tulosten näkyvyys ja niiden konkreettisuus ei aina avaudu ulkopuolisille ja siksi olisikin erittäin tärkeää, että raportoinnin selkeyteen ja ymmärrettävyyteen kiinnitettäisiin myös huomiota. Tällä tavalla myös ulkopuolinen ymmärtää mitä hankkeen aikana on saatu aikaiseksi ja miten saatua tietoa tullaan hyödyntämään jatkossa. Viestintä nousee esille myös mietittäessä erilaisten hankkeiden ja toimintojen näkyvyyttä kuntalaisille. Nykyisten tarpeiden, niihin vastaamaan luotujen toimintojen sekä lopulta tulosten esille tuominen avoimesti ja läpinäkyvästi koko prosessin ajan antaa myös kuntalaisille oikean kuvan hanketyöstä.

Yhteistyö edellyttää, että kaikilla osapuolilla on samansuuntaiset tavoitteet. Yhteistyökumppanien työn tunteminen, arvostaminen ja ymmärtäminen auttavat yhteistyön rakentamisessa ja yhteistyön onnistuttava näkemyseroista huolimatta. Työn tulee perustua paikallisiin, seudullisiin, kansallisiin ja kansainvälisiin strategioihin ja olla osana täydentämässä niitä. Kunnan tai yhteistoiminta-alueiden toimintaa tukee monialainen yhteistyöryhmä, jonka tehtävänä on laatia toimintasuunnitelma, seurata, arvioida ja kehittää toimintaa. Ryhmän tulee koostua edustajista jotka toimivat eri toimintasektoreilla sekä asiantuntijoista, joilla on riittävä päihdetyön ja päihdehaittojen asiantuntemus (THL 2014d.)

Hyvinvointi hakusessa – riippuvuus riskinä -hankkeelle on tehty viestintäsuunnitelma, joka on saatavissa Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen internetsivuilta, mutta hankkeen toisen toteuttajan, Kainuun soten, hankesivuilta viestintäsuunnitelmaa ei löydy. Viestintäsuunnitelmassa kuvataan suunnitelma viestinnästä, viestinnän periaatteet sekä viestinnän haasteet, uhat ja riskit. (Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus 2015.) Osallisuus Kainuun ehkäisevässä päihdetyössä toteutuu nuorten kohdalla, sillä nuorten ääntä on kuultu hankkeen aikana monipuolisesti (Pikkarainen 2015, 53).

Pikkarainen (2015, 53) toteaa, että yhteistyötä tulisi tehdä pitkäjänteisesti ja tavoitteellisesti lasten ja nuorten, heidän vanhempiensa, koulujen, nuorten parissa toimivien aikuisten sekä yhteiskunnan päättäjien tasolla, jotta ehkäisevän päihdetyön tavoitteet toteutuvat. Tavoitteena on yhteistyön avulla luoda turvallinen kasvuympäristö lapsille ja nuorille. Kainuun ehkäisevän päihdetyön kehittäminen perustuu moniammatilliseen verkostotyöhön jonka osapuolina ovat olleet Kainuun sote ja Kainuun kuntien toimijat. Kajaanissa toimii myös moniammatillinen päihdetyöryhmä. (Pikkarainen 2015, 53.) Polku-työparimallin ulkoisessa arvioinnissa tuli esiin, että kunnissa ja kuntayhtymissä haasteena on ottaa eri alan ammattilainen osaksi omaa asiakastyötä. Tämä hidastaa kehitettyjen toimintatapojen käyttöönottoa sillä uusien toimintatapojen käyttöönotto vaatii kykyä yhteistyöhön niin esimiehiltä kuin työntekijöiltä (taulukko 7). (Pikkarainen 2015, 47.)

TAULUKKO 7. Viestintä, osallisuus ja yhteistyö

Laatutähti	Toimivaa	Kehitettävää	Epäselvää
Viestintä, osallisuus ja yhteistyö	Viestintäsuunnitelma, yhteistyötä vahvistava Polku-työparimalli, yhteistyön tärkeys esillä	Polku-työparimallin hyödyntäminen, Hankkeeseen liittyvien dokumenttien saatavuus (viestintäsuunnitelma)	Yhteistyön nykytila järjestöjen ja muiden toimijoiden kanssa

7.6 Toteutus

Työn toteuttaminen aloitetaan työsuunnitelman mukaisesti kun suunniteltu toiminta on toteuttamiskelpoista. Tätä ennen on suoritettu erilaisia arvioita joiden avulla on saatu tietoa joka auttaa muodostamaan käsityksen toiminnan tavoitteiden toteutumisesta ja mielekkyydestä kohderyhmän kannalta. Toteutusvaiheessa tasapainoillaan työsuunnitelman toteutumisen ja mahdollisten korjauksien välillä. Valittujen menetelmien ja ohjelmien toteuttaminen ja niiden vaikuttavuutta tulee arvioida koko ajan ja ryhtyä tarvittaessa muutoksiin. Suurissa hankkeissa ja toiminnoissa on syytä toteuttaa idea ensin pienessä mittakaavassa eli pilotoida ja vasta kokeilusta nousseiden korjausehdotusten ja kehittämiskohtien korjauksen jälkeen, toteuttaa idea oikeassa laajuudessa. (THL 2014e.)

Itsearviointin nousi esille, että Polku-työparimallin saaminen käytännön työhön ja sen juurruttaminen pysyväksi toimintatavaksi olivat positiivisia saavutuksia. Kehitettävää puolestaan itsearviointin mukaan oli kolmannen sektorin hyödyntämisessä sekä kuntien käsityksessä omasta roolistaan ehkäisevässä päihdetyössä. (Pikkarainen 2015, 45–46.) Työparityöskentely ei ole toteutunut täysin suunnitellusti, sillä palvelun käyttö olisi voinut olla laajempaa sekä työparin työnkuva tulisi olla selkeytetty palveluiden käyttäjille. Osa työntekijöistä on luullut, että he voivat lähettää asiakkaat työparille sen sijaan, että ovat itse osallisina yhteistyössä. Uudenlaisen toimintatavan käyttöön otto ja oman työn jakaminen on hidastanut osaltaan toiminnan käynnistymistä. (Pikkarainen 2015, 47.)

Hyvinvointi hakusessa – riippuvuus riskinä -hankkeen aluekohtaisena tavoitteena oli ehkäisevän päihdetyön matalan kynnyksen palveluiden koordinointi ja kehittäminen. Kehittämistyön ansiosta kunnissa järjestettiin useita tapahtumia ja lisättiin ajanviettomahdollisuuksia nuorille. Matalan kynnyksen palveluiden koordinointi osoittautui haastavaksi, sillä johtavat viranhaltijat eivät osallistuneet kunnissa toimiviin työryhmiin. (Pikkarainen 2015, 47.) *Tieto toiminnaksi – Lapsiperheiden päihdepalvelujärjestelmän kehittäminen Kainuuseen* -hankkeessa käytettiin ihmisiin kohdistuvien vaikutusten (IVA) ennakoarviointimenetelmää. Menetelmällä kehitettiin perhetyön toiminnan sisältöjä ja kehittämistä tehtiin pilotoinnilla. (Pikkarainen 2013, 71.) Kainuun ehkäisevän päihdetyön toteutusta kuvataan taulukossa 8.

TAULUKKO 8. Toteutus

Laatutähti	Toimivaa	Kehitettävää	Epäselvää
Toteutus	Polku-työparimalli, matalan kynnyksen palveluiden lisääntyminen, IVA pilotointi	Polku-työparimalli laajempi hyödyntäminen, matalan kynnyksen palvelujen koordinointi	Kokonaisuuden hallinta

7.7 Uudistaminen, levitys ja vakiinnuttaminen

Alusta alkaen on etsittävä ratkaisuja siihen miten toimintoja pysytään jatkamaan sen hetkisen rahoituksen jälkeen. Ennen jatkamispäätöstä tulee pohtia muutos- tai kehitystarpeita ja palataankin Laatutähden ensimmäiseen sakaraan, jossa menetelmiä parannellaan saatujen kokemusten perusteella. Kehitetyt toiminnot tulee kytkeä jo nykyisiin ehkäiseviin päihdepalveluihin. Ratkaistavaksi tulee myös yhteistyökumppaneiden ja osaavan henkilökunnan sitouttaminen tuleviin toimintoihin. (THL 2014f.)

Hyvinvointi hakusessa – riippuvuus riskinä -hankkeen itsearvioinnissa haasteena nähdään ehkäisevän päihdetyön työkäytäntöjen juurruttamisen, sillä niiden koetaan olevan vasta alkutekijöissä. Osa toimintamalleista, kuten Polku-työparimalli on jo vakiintunut olemassa oleviin rakenteisiin Kainuussa. (Pikkarainen 2015, 45–46.) Hyvät toimintatavat, jotka on kehitetty hankkeissa, tulevat muiden toimijoiden käyttöön ainoastaan mikäli ne on koottu kokonaisuudeksi, loppuraportiksi, ja se on myös helposti saatavilla. Toimintamallien juurtumista edesauttaa yhteistyö muiden toimijoiden kanssa sekä tiedon levittäminen (taulukko 9).

TAULUKKO 9. Uudistaminen, levitys ja vakiinnuttaminen

Laatutähti	Toimivaa	Kehitettävää	Epäselvää
Uudistaminen, levitys ja vakiinnuttaminen	Polku -työparimalli vakiintunut, kehittämisenäkökulma	Työkäytäntöjen juurruttaminen, loppuraportointi kaikista hankkeista	Hankkeessa tuotetun materiaalin saatavuus

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Alkoholista aiheutuvien haittojen ehkäisy on jäänyt vähemmälle huomiolle kunnissa viime vuosikymmeninä. Haasteita on ollut työn organisoinnissa toteuttamisessa ja kohdentamisessa. (Holmila, Warpenius, Warsell, Kesänen ja Tamminen 2009, 5.) Yhteiskuntamme on jatkuvassa murroksessa. Kunta- ja palvelurakenteen muutoksen seurauksena sekä sosiaali- ja terveystalouden tuottamis- ja järjestämistapojen muuttuessa myös lainsäädäntöä tulee uudistaa. Ehkäisevä päihdetyö on ollut vuosien varrella vaikeasti hallittava kokonaisuus ja sen määrittely on ollut pirstaleista. Vuoden 2015 joulukuussa astui voimaan uusi laki, Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä (523/2015), jonka tarkoituksena on selkeyttää ja ajanmukaistaa ehkäisevän päihdetyön järjestämistä koskevia säännöksiä. (Hallituksen esitys...339/2014.)

Kuntalaisten terveyden ja hyvinvoinnin lisäämiseksi kuntien on panostettava ehkäisevään päihdetyöhön, sen vaikuttavuuteen ja kustannustehokkuuteen. Ehkäisevän päihdetyön kehittäminen ja siihen panostaminen on kunnalle hyvä sijoitus. (Fors ja Hämäläinen 2013, 7.) Esteeksi ehkäisevälle päihdetyölle koetaan yleisesti monialaisen yhteistyön ja koordinaation puuttuminen, resurssien puute, kielteinen asenneilmapiiri ja jatkuvat organisaatiomuutokset. (Strand 2011, 4.) Kaikkien hallinnon alojen ja politiikan tasojen on yhdessä ryhdyttävä toimimaan, jotta terveyserojen kaventuminen Kainuussa olisi mahdollista, sosiaali- ja terveystoimiala eivät siihen yksin pysty. (Aitoaho 2008, 257–258.)

Laadukkaaseen ja vaikuttavaan ehkäisevän päihdetyön toteutumiseen eivät pelkästään riitä lakisääteiset raamit ja niiden nimellinen toteuttaminen. On tärkeää ottaa kantaa ja seurata toimintojen sisältöjä ja niiden todellisia vaikutusmahdollisuuksia. Pelkkä olemassa olo ei ole tae laadukkaasta ja toimivasta palvelusta. On tärkeää ottaa vakavasti lakisääteiset toimet ehkäisevässä päihdetyössä ja näin esimerkiksi täyttää lain edellyttämät työpaikat osaavalla henkilökunnalla ja varmistaa että työn tekemiseen on oikeasti olemassa tarpeeksi resursseja. (Fors ja Hämäläinen 2013, 5–6.)

Ehkäisevän päihdetyön kohdentaminen Kainuussa osaksi lapsiperheiden ja nuorten palveluita on onnistunut. Polku-työparimalli on noussut aineistosta selkeästi esille onnistuneena kehittämistyönä. Se on juurrutettu osaksi Kainuun sotien perhepalveluita pitkäjänteisellä työllä. Polku-työparimallin täyden potentiaalin esiin saamiseksi tulee kuitenkin mallia edelleen kehittää, niin palvelun saajien, tarjoajan kuin Polku-työparimallin työntekijän näkökulmasta. Aiemmin on todettu, että tyytymättömyyttä on työparimallia hyödyntävillä työntekijöillä yhteistyön onnistumisessa ja työnkuvan ymmärtämisessä osaksi omaa työtä. Työparimallin työntekijän mahdollisuudet tehdä ehkäisevää päihdetyötä riippuvat siitä, kenen ammattilaisen parina he toimivat, joten käytännössä työparimallin työntekijät eivät voi itse valita missä tai kenelle työtä tekevät. Myöskään asiakkaat eivät voi suoraan päästä työparin asiakkaaksi.

Moniammatillisessa verkostotyössä yhteistyö ei aina toimi ja vastuuta siirretään toimijalta toiselle, jolloin palvelu voi jäädä pahimmassa tapauksessa saamatta. (Aaltio 2013, 74–75.) Ehkäisevään päihdetyöhön Kainuussa on nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöitä ja monessa kunnassa

toimii moniammatillinen päihdetyöryhmä. Ehkäisevän päihdetyön kokonaisuuden hallinta ja koordinaatio on vielä osaksi puutteellista ja aikaisemmin se on puuttunut kokonaan. Vastuutahomäärittelyt ovat edelleen työn alla. Muutokset Kainuun alueen ehkäisevässä päihdetyössä ovat tapahtuneet erittäin hitaasti vaikka tieto ehkäisevän päihdetyön tarpeesta ja tilasta on ollut olemassa pitkään. Nyt haasteet on tunnistettu ja asioiden eteen on tehty oikeita asioita. Palveluiden koordinaatioon tulee panostaa edelleen jotta palvelut löytyvät ja ovat saatavilla helposti ja että ehkäisevä päihdetyö on näkyvästi osana kuntien peruspalvelua.

Hankkeita on toteutettu vuosien aikana runsaasti ja niissä on ollut oikeat tarpeet ja tavoitteet, joiden ansiosta ehkäisevä päihdetyö Kainuussa on menossa oikeaan suuntaan. Hankkeiden ja toimijoiden suuri määrä sekä vastuutahon selkiytymättömyys ja puuttuminen ovat osaltaan kuitenkin jarruttaneet hankkeissa esiintyvien hyvien tarkoitusten toteutumista. Voi olla, että laadukkuuden kustannuksella hankkeita on toteutettu määrällisesti paljon ja tulokset ovat jääneet osin varjoon. Esimerkkinä voidaan todeta, että Laatutähti-työkalua ei ole hyödynnetty ehkäisevän päihdetyön suunnittelussa.

Kehittämishankkeissa tuotettujen dokumenttien ja aineistojen saanti on haasteellista. Hankkeiden toteuttaja (Kajaanin kaupunki tai Kainuun sote) ei ole julkaissut hankkeisiin liittyvää kaikkea materiaalia, se on erittäin hankalasti löydettävissä ja lisäksi joistakin hankkeista loppuraporttia ei ole julkaistu, tai se puuttuu kokonaan. Hankkeiden raportointi tulisi tehdä entistä selkeämmäksi ja käytettävä termistö tulisi olla johdonmukaista, jotta hyvät käytänteet ja tulokset ovat helpommin levitettävissä ja saatavilla.

Hankkeiden suunnittelu alusta alkaen osaksi nykyisiä toimenpiteitä ja rakenteita auttaa niiden juurtumista. Yhteistyökumppanien hankkiminen jo ideointivaiheessa on tärkeää, sillä hankkeiden juurruttaminen ja kiinnittäminen rakenteisiin alkaa aina hankkeen alussa. Yhteistyökumppaneiden valinta on ratkaisevaa myös jatkuvuuden näkökulmasta, sillä yksin tekeminen mahdollistaa harvoin laajamittaisen ja pysyvän jatkuvuuden. Tästä syystä yhteistyö esimerkiksi julkisen sektorin kanssa on suotavaa, jotta rakenteisiin ja palveluihin todella päästään juurtumaan. Kolmannen sektorin toimijoiden on siis luotava luottamuksellisia suhteita eri yhteistyötahoihin, jotta mahdolliset hankeideat saadaan näkyville, toteutettua ja lopulta juurrutettua.

Kaiken kaikkiaan hankkeilla saavutetut muutokset ehkäisevään päihdetyöhön Kainuun alueella ovat olleet positiivisia. Hankkeita ei kuitenkaan tulisi tehdä väärin perustein tai hataralta pohjalta vaan ne tulisi lähtökohtaisesti aina perustua kohderyhmän tarpeisiin ja palvella yhteisöä. Aineistosta esiin noussut yhteistyön puute sekä uuden lain tuoma velvollisuus yhteistyön teosta haastaa jatkossa kunnallisia toimijoita ottamaan mukaan entistä vahvemmin järjestötoiminnan ja siellä piilevän monialaisen osaamisen ja resurssit. Kuviossa 14 on esitetty yhteenvetona Kainuun alueen ehkäisevän päihdetyön suunnittelussa huomioitavia asioita.

KUVIO 13. Kainuun ehkäisevän päihdetyön suunnittelussa huomioitavat asiat

Kuntien tulee panostaa myös jatkossa ehkäisevään päihdetyöhön, sillä sijoitus kannattaa. Kainuussa esteenä ovat olleet yhteistyön ja koordinaation puute, resurssit, kielteinen asenne sekä organisatiomuutokset. Laadukkaan ja vaikuttavan ehkäisevän päihdetyön toteuttamiseen eivät riitä pelkästään lakisääteiset raamit, sillä pelkkä olemassa olo ei ole laadun tae. Palveluiden sisällöt, resurssit ja osaava henkilökunta on varmistettava ja otettava käyttöön valtakunnan tasolla käytetyt työkalut, kuten Laatumähti. Kainuussa on onnistuttu juurruttamaan rakenteisiin Polku –työparimalli pitkän kehittämistyön ansiosta. Uusi laki ehkäisevästä päihdetyöstä haastaa julkista sektoria tekemään entistä enemmän yhteistyötä sektorirajojen yli.

9 POHDINTA

Tämän opinnäytetyön avulla toimeksiantaja saa laajan, systemaattisen ja kokoavan kuvan ehkäisevän päihdetyön nykytilasta sekä tarpeesta koko Kainuussa. Opinnäytetyöstä selviää mikä Kainuun alueella on toimivaa ehkäisevässä päihdetyössä, mitä vielä tulee kehittää ja mihin asioihin tulisi kiinnittää huomiota niiden epäselvyyden vuoksi. Opinnäytetyönä tehtyä kirjallisuusselvitystä hyödyntäen toimeksiantaja voi suoraan kohdentaa omaa toimintaansa havaittuihin tarpeisiin eikä aikaa tai resursseja kulu niiden selvittämiseen. Kirjallisuusselvitys antaa mahdollisuuden kohdentaa palveluja siten, että tarpeet otetaan huomioon jo suunnitelmavaiheessa. Kirjallisuusselvityksellä hankerahoitajille pystytään osoittamaan erilaisten hankkeiden tarpeellisuus ja kun rahoituksen tarve on perusteltua voi rahoituksen saanti helpottua. On kuitenkin muistettava, että tarpeet muuttuvat nopeasti, sillä toimintaympäristö ja yhteiskunta ovat jatkuvassa muutoksessa.

Ehkäisevän päihdetyön tulee perustua vahvaan teoriapohjaan ja työn vaikuttavuutta tulee pystyä arvioimaan. Kirjallisuusselvityksellä toimeksiantaja pystyy kehittämään kaikenlaista hankeosaamista opinnäytetyön teoriaosuuden avulla ja hyödyntämällä erityisesti Laatutähti-työkalua. Työkalun käyttö ei suju itsestään, sillä sen käyttö vaatii perehtymistä aiheeseen ja omaksumista osaksi päivittäistä toimintaa. Opinnäytetyö auttaa toimeksiantajaa ottamaan käyttöön Laatutähti-työkalun osaksi hankesuunnittelua. Opinnäytetyö tuo toimeksiantajalle konkreettisia esimerkkejä siitä mitä asioita eri hankkeissa tai toiminnoissa on otettu huomioon ja mitä pitäisi erityisesti vielä kehittää. Oman työn laadukkuus ja sen vaikuttavuuden lisääntyminen auttaa hyvien ideoiden ja toimintojen esiin pääsemistä. Toiminnan suunnittelussa toimeksiantaja voi hyödyntää opinnäytetyön teoriaosiossa esiteltyä Laatutähti-työkalua.

Kirjallisuusselvityksen tutkimusaineistosta käy ilmi, että Kainuussa ongelmia on vastuunjaossa ja päätöksenteossa. Vastuujako eri organisaatioiden, kuten Kajaanin kaupungin ja Kainuun sotien, välillä ovat jääneet puutteellisiksi. Toimijoita, ideoita, resursseja sekä ennen kaikkea halua auttaa Kainuusta löytyy, mutta ilman innostunutta ja sitoutunutta johtoa, tehdyt tai suunnitellut asiat valuvat hukkaan ja niiden todelliset vaikutukset saattavat jäädä heikoiksi tai lyhytkestoisiksi. Joulukuussa 2015 voimaan astunut laki ehkäisevästä päihdetyöstä auttaa myös viemään asioita oikeaan suuntaan ja lain voimalla pakottaa kuntia tekemään ehkäisevää päihdetyötä kunnan johdon asenteista riippumatta.

Mikä saa päättäjät sitoutumaan ja tarttumaan asioihin niiden vaatimalla vakavuudella? Money talks! Kustannussäästöt ja muu rahallinen hyöty on varmasti paras tapa osoittaa miksi ehkäisevään työhön tulisi panostaa. Kirjallisuusselvityksestä käy ilmi, että Kainuuseen tarvitaan terveysneuvontapiste, joka tulee suunnata huumeita käyttäville asiakkaille. Tämän tarpeen taustaksi ja osoittamiseksi toimeksiantaja voi hyödyntää opinnäytetyössä tehtyä tulososiota, jonka avulla tarve on mahdollista esittää myös rahoittajalle perusteluineen. Esimerkiksi terveysneuvontapisteessä jaettavat puhtaat välineet säästävät rahaa pitkässä juoksussa, sillä piikittäminen likaisilla ruiskuilla lisää tulehdus- ja tautien leviämisen riskiä, joiden hoitaminen tulee kalliiksi.

Hanketyön mahdollisuudet ovat lähes rajattomat ja niiden avulla saadaan nopeasti, ilman kankeaa byrokratiaa ja innovatiivisesti tartuttua kunnissakin oleviin epäkohtiin ja päästään keskittymään olennaiseen. Oman työn ohella tehtävä kehittämistyö ei välttämättä ole tehokkain tapa viedä asioita eteenpäin, sillä ajan ottaminen ei aina onnistu eikä irrallisten osasten kehittäminen aina johda parhaaseen mahdolliseen kokonaisuuteen. Osaa peruspalveluita, jotka ovat lakisääteisiä, kuten ennaltaehkäisevä päihdetyö, kehitetään hankerahoituksen avulla Kainuussa. Tulisiko kehittämisrahat suunnata esimerkiksi kolmannen sektorin laadukkuuden parantamiseen vai pitäisikö rahaa budjetoida valtion kassasta kuntien peruspalveluiden kehittämiseen?

Kainuun sotien ja Kajaanin kaupungin tarjoamiin ennaltaehkäiseviin palveluihin tutustuminen oli haasteellista. Palvelurakenteet on vaikeasti hahmotettavissa ja vastuutahojen määrittely oli puutteellista. Tietoa eri hankkeista oli rajoitetusti saatavilla esimerkiksi Kainuun sotien omilla sivuilla ja se oli vaikeasti löydettävissä. Tietojen tiedustelu puhelimitse ei myöskään tuottanut aina tulosta, sillä vastuuta siirrettiin vastaajalta toiselle. Työntekijöiden vaihtuvuus ja siirtyminen eri organisaatioihin ei ollut päivittynyt palveluntarjoajan internetsivuilla, joka myös osaltaan vaikeutti oikean tiedon löytymistä. Tiedottamisessa ja viestinnässä on siis mielestämme vielä paljon tehtävää Kainuussa.

Edellä kuvatut asiat kertovat hanketyön mahdollisuuksista koko sosiaalialalla. Globaalissa maailmassa ympäröivä yhteiskunta sekä toimintaympäristö muuttuvat sellaisella vauhdilla, että eteen tuleviin tarpeisiin ei aina pystytä vaikuttamaan lakisääteisillä palveluilla tai turvautumalla peruspalveluihin. Hankkeiden ja järjestöjen tarjoamien resursseilla voidaan nopeasti tarttua esiin tuleviin haasteisiin ja tarpeisiin. Hankkeilla voidaan innovatiivisesti kokeilla uusia toimintamalleja ja samalla kehittää niitä vielä paremmiksi laadukkuutta unohtamatta.

Kirjallisuusselvitys antaa monipuolisen kuvan hanketyöstä ja sen haasteista. Selvityksen avulla työkentille lähtevä sosionomi voi oppia muun muassa kuinka valmista materiaalia voidaan hyödyntää systemaattisesti uuden toiminnon suunnitteluvaiheessa. Valmista materiaalia on usein tarjolla paljon, joten sen hyödyntäminen eri lähtökohdista on suotavaa, jotta mahdolliset resurssit voidaan kohdentaa itse toimintaan. Sosionomin työkenttänä hankemaailma avautuu monipuolisena sekä mahdollisuutena hyödyntää opinnoista saatuja kompetensseja laaja-alaisesti. Kompetensseihin kuuluvat muun muassa oman osaamisen kehittäminen, eettinen osaaminen sekä yhteistyö- innovaatio ja kansainvälisyysosaaminen. Lisäksi sosionomilla tulee olla osaamista asiakastyöstä, sosiaalialan palvelujärjestelmistä, tutkimuksen ja kehittämisen alueelta sekä yhteiskuntaosaamista. Kirjallisuusselvityksen tekeminen on mahdollistanut monipuolisesti ja laaja-alaisesti kompetenssien sekä tietojen ja taitojen kehittymisen, antaen hyvät lähtökohdat siirtyä koulumaailmasta kohti työelämää.

LÄHTEET JA TUOTETUT AINEISTOT

AALTIO, Elina 2013. Hyvinvoinnin uusi järjestys. Helsinki: Gaudeamus Oy.

AALTO, Mauri, SEPPÄNEN, Kati ja SEPPÄ, Kaija-Liisa 2008. Alkoholien suurkuluttajan Mini-interventiohoito. Julkaisussa: AALTO, Mauri, AHOLA, Irmeli, HELJÄLÄ, Leena, HYVÖNEN, Senja, JURVAN-SUU, Hanna, KAINULAINEN, Päivi, KINNUNEN, Pekka, KORPILÄHDE, Aimo, KUOKKANEN, Martti, MALINEN, Jaana, MATINLOMPO, Unto, MELKAS, Tapani, PAANILA, Tuija, RUUSUKALLIO-SOINTU, Pirjo-Liisa, SEPPÄ, Kaija-Liisa (toim.), SEPPÄNEN, Kati, TARHALA, Marja ja VILENIUS Olli-Pekka. Teoriasta toimivaksi käytännöksi. Mini-intervention jalkauttaminen terveyskeskuksiin ja työterveys-huoltoon. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä, 16–20.

AHOPELTO, Maire 2015-12-03. Sotella ei ole rahaa palvelulisäyksiin. Kainuun Sanomat. [Viitattu 2015-12-14]. Saatavissa: <http://www.kainuusanomat.fi/kainuun-sanomat/kainuu/sotella-ei-ole-rahaa-palvelulisayksiin/>

AITOAHO, Annikki 2008. Kainuulaisten terveyden edistäminen. Julkaisussa: KAIKKONEN, Risto, KOSTIAINEN, Elisa, LINNANMÄKI, Eila, MARTELIN, Tuija, PRÄTTÄLÄ, Ritva ja KOSKINEN, Seppo (toim.) Sosioekonomiset terveyserot ja niiden kaventaminen Kainuussa. Kansanterveyslaitoksen julkaisu B 27/2008. 256–261 [verkkojulkaisu]. [Viitattu 2015-09-19.] Saatavissa: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/78291/2008b27.pdf?sequence=1>

Ehkäisevä päihdetyö peruspalveluissa 2010. Opas kunnan ehkäisevään päihdetyöhön. [verkkojulkaisu]. [Viitattu 2015-09-05.] Saatavissa: <https://www.thl.fi/documents/10531/104447/Ehk%C3%A4isev%C3%A4%20p%C3%A4ihdety%C3%B6%20peruspalveluissa.pdf>

EMCDDA 2011. European drug prevention quality standards. A manual for prevention professionals. [verkkojulkaisu]. EMCDDA Manuals. [Viitattu 2015-09-05.] Saatavissa: <http://www.emcdda.europa.eu/publications/manuals/prevention-standards>

ESKOLA, Jari ja SUORANTA, Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino

Espoon kaupunki 2011. Päihteiden käytön ennaltaehkäiseminen ja varhainen puuttuminen lasten ja nuorten palveluissa. Espoon kaupunki, sivistystoimi. [verkkojulkaisu.] [Viitattu 2015-09-05.] Saatavissa: <http://www.espoo.fi/download/noname/%7B3169D7FB-AEA4-45D6-9BFE-F413222E8859%7D/17341>

FORS, Raija ja HÄMÄLÄINEN, Sanna 2013. Ehkäisevän päihdetyön rakenteet. Pohjois-Suomen aluehallintoviraston toimialueen kunnat. Pohjois-Suomen aluehallintoviraston julkaisu.

HALLITUKSEN ESITYS EDUSKUNNALLE LAIKSI EHKÄISEVÄN PÄIHDETYÖN JÄRJESTÄMISESTÄ SEKÄ ERÄIKSI SIIHEN LIITTYVIKSI LAEIKSI. HE 339/2014. FINLEX. Hallituksen esitykset [Viitattu 2015-07-08.] Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140339>

HEIKKINEN, Matti. 2014. Vuoden 2013 kouluterveyskyselyn tulokset [verkkoaineisto]. [Viitattu 2015-09-19.] Saatavissa: http://www.kainuu.fi/sote_paatokset/kokous/20141053-15.TXT

HOLMILA, Marja, WARPENIUS, Katariina, WARSELL, Leena, KESÄNEN, Minna ja TAMMINEN, Irmeli 2009. Paikallinen alkoholipolitiikka. Pakka-hankkeen loppuraportti. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, raportti 5/2009. Helsinki.

HUTTUNEN, Matti 2014. Alkoholien ja huumeiden väärinkäyttö. Lääkärikirja Duodecim. [Viitattu 2015-09-06.] Saatavissa: http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00194

IKÄHEIMO, Sari Marita 2011. Mielellään Kainuussa kaiken ikää. Kainuun mielenterveys- ja päihdestrategia 2011–2016. [verkkoyhteisö]. [Viitattu 2015-2-26]. Saatavissa: [file:///C:/Users/Omis-taja/Downloads/1692-S%C3%A4hk%C3%B6inen_Strategia_07122011%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Omis-taja/Downloads/1692-S%C3%A4hk%C3%B6inen_Strategia_07122011%20(1).pdf)

JUUJÄRVI, Soile, MYYRY, Liisa ja PESSO, Kaija 2007. Eettinen herkkyyden ammatillisessa toiminnassa. Helsinki: Tammi.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO 2009. Ilmiön kuvaaminen ympäristössään. [verkkoaineisto.] [Viitattu 2016-02-14] Saatavissa: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/ongelmanasettelu/ilmion-kuvaaminen-ymparistossaan>

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO 2015a. Menetelmäpolku [verkkoaineisto]. [Viitattu 2016-02-14] Saatavissa: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/2015>

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO 2015b. Empiirinen tutkimus [verkkoaineisto]. [Viitattu 2016-02-14] Saatavissa: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/empiirinen-tutkimus>

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO 2015c. Laadullinen tutkimus [verkkoaineisto]. [Viitattu 2015-11-12] Saatavissa: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/laadullinen-tutkimus>

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO 2015d. Tapaustutkimus [verkkoaineisto]. [Viitattu 2015-11-12] Saatavissa: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/tapaustutkimus>

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO 2015e. Pitkittäistutkimus [verkkoaineisto]. [Viitattu 2015-11-12] Saatavissa: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/pitkittaistutkimus>

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO 2015f. Hermeneuttinen analyysi [verkkoaineisto]. [Viitattu 2015-11-12] Saatavissa: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/hermeneuttinen-analyysi>

KAIKKONEN, Risto, KOSKINEN, Seppo PRÄTTÄLÄ, Ritva ja MARTIKAINEN, Pekka 2008. Sosioekonomiset kuolleisuuserot. Julkaisussa: KAIKKONEN, Risto, KOSTIAINEN, Elisa, LINNANMÄKI, Eila, MARTELIN, Tuija, PRÄTTÄLÄ, Ritva ja KOSKINEN, Seppo(toim.) 2008. Sosioekonomiset terveyserot ja niiden kaventaminen Kainuussa. Kansanterveyslaitoksen julkaisu B 27/2008. 97–126 [verkkojulkaisu]. [Viitattu 2015-09-19.] Saatavissa: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/78291/2008b27.pdf?sequence=1>

KAINUUN LIITTO s.a. Tutustu Kainuuseen. [Viitattu 2013-4-25] Saatavissa: <http://www.kainuunliitto.fi/tutustu-kainuuseen>

KAINUUN LIITTO 2015. Kainuu tilastoina 2015. [Viitattu 2016-3-19] Saatavissa: https://issuu.com/viestintakainuu/docs/kainuu_taskutieto2015_sivujarjestys

KAINUUN SOSIAALI- JA TERVEYDENHUOLLON KUNTAYHTYMÄN PERUSSOPIMUS 2015. [verkkojulkaisu]. [Viitattu 2015-12-15.] Saatavissa: http://sote.kainuu.fi/general/Uploads_files/Hallinto/Kainuun_sote_perussopimus_H02102014_pykala207.pdf

KAINUUN SANOMAT 2015-12-15. Kajaaniin tulossa nuorten palvelupaikka. [Viitattu 2015-17-12.] Saatavissa: <http://www.kainuunsanomat.fi/kainuun-sanomat/kainuu/kajaaniin-tulossa-nuorten-palvelupaikka/comment-page-1/#comments>

KORTELAINEN, Jukka 2014-11-10. Hallituksen puheenjohtaja. [Haastattelu]. Kajaani: Spartak Kajaani ry.

LAKI EHKÄISEVÄN PÄIHDETYÖN JÄRJESTÄMISESTÄ. L 523/2015. Finlex. Lainsäädäntö. [Viitattu 2015-07-08] Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150523>

MIETTINEN, Jaana ja TENKANEN, Tuomas 2012. Alkoholiohjelma. [verkkojulkaisu]. Päihdelinkki [Viitattu 2015-12-14.] Saatavissa: <http://www.paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/paihteet-ja-yhteiskunta/alkoholiohjelma>

OECD 2015. Tackling Harmful Alcohol Use. Economics and Public Health Policy. [verkkojulkaisu]. [Viitattu 2015-09-05]. Saatavissa <http://www.oecd.org/health/tackling-harmful-alcohol-use-9789264181069-en.htm>

PERÄLÄ, Marja-Leena, HALME , Nina ja KANSTE, Outi 2013. Johtaminen, palvelut ja lapsiperheiden hyvinvointi. Julkaisussa REIVINEN, Jukka ja VÄHÄKYLÄ, Leena (toim.) Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Tallinna: Gaudeamus, 121–134.

PIETARINEN, Juhani s.a. Tutkijan ammattietiikan perusta. Julkaisussa LÖTJÖNEN, Salla (toim.) Tutkijan ammattietiikka, 6–12 .

PIKKARAINEN, Saara 2013. Lapsiperheiden ja nuorten päihdepalvelujen kehittämislinjauksia. Tietoa päihteistä ja päihdepalvelujen tarpeesta. Tieto toiminnaksi – lapsiperheiden päihdepalvelujärjestelmän kehittäminen Kainuuseen -hankkeen nykytilaraportti.[verkkojulkaisu]. [Viitattu 2015-4-25] Saatavissa: http://sote.kainuu.fi/tieto_toiminnaksi_lapsiperheiden_paihdepalvelujarjestelman_kehittaminen_kainuussa

PIKKARAINEN, Saara. 2015. Hyvinvointi hakusessa – riippuvuus riskinä -hanke vuosina 2013–2015 Ulkoinen arviointi Kainuun kehittämissosiossa. [verkkoartikkeli]. [Viitattu 2015-09-10.] Saatavissa: http://sote.kainuu.fi/showattachment.asp?ID=4848&valikko_id=2282

PIRSKANEN, Marjatta. 2007. Nuorten päihteettömyyden edistäminen. Varhaisen puuttumisen malli koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoon. Kuopion yliopisto. Hoitotieteellinen laitos. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 140. Väitöskirja. Kuopio. Yliopistollinen kirjasta.

POHJOIS-SUOMEN SOSIAALIALAN OSAAMISKESKUS 2015. Hyvinvointi hakusessa – riippuvuus riskinä -kehittämishanke 2013–2015. Viestintäsuunnitelma. [Viitattu 2015-12-17.] Saatavissa: <http://www.sosiaalikallega.fi/hankkeet/hyvinvointi-hakusessa/hankkeet/hyvinvointi-hakusessa/hankeinfo/viestintasuunnitelma>

PREVENTIIMI 2009. Mitä on nuorisolan ehkäisevä päihdetyö? Laadukkaan päihdekasvatuksen tukimateriaali Preventiimi – nuorisolan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus. Humanistinen ammattikorkeakoulu sarja C. Oppimateriaaleja. [Viitattu 2013-2-21] Saatavissa: http://www.preventiimi.fi/sites/preventiimi.juhaniemidesign.com/files/resurssipankki/Nept_fin%202%20painos%20tiettu.pdf

REKRY.KAINUU 2015-11-18. Kajaanin kaupungin liikunta- ja nuorisopalvelut julistaa haettavaksi Hankekoordinaattorin, hanketyöntekijän sekä osa-aikaisen (50 %)projektiassistentin tehtävän ajalle 1.1.2016–31.12.2018. [Viitattu 2015-12-17.] Saatavissa: <http://rekry.kainuu.fi/recruiting/Apply-Job.aspx?annId=090A25EC15D14CE292AB9B33B12AC8C4>

SAARANEN-KAUPPINEN, Anita ja PUUSNIEKKA, Anna 2006. KvaliMOTV–Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. [Viitattu 2015-12-18] Saatavissa: http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L3_1_2.html

SOIKKELI, Markku ja WARSELL, Leena (toim.) 2013. Laatutähteä kiertämässä. Ehkäisevän päihdetyön laatukäsikirja. Tampere: Juvenes Print- Suomen yliopistopaino Oy.

SOTKANET 2015a. Päihdehaittoja ennakoivat tekijät. [Viitattu 2015-12-14.] Saatavissa: <https://www.sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=szYKtDYJtTYusXaxBAA=&region=szYPtTY-qBAA=&year=sy4rtTbS0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f>

SOTKANET 2015b. Alkoholijuomien myynti, 100 % alkoholia, litraa/18 vuotta täyttäneet. [Viitattu 2015-12-14.] Saatavissa: <https://www.sotkanet.fi/sotkanet/fi/kaavio?indicator=s3YuAgA=@ion=szYPtTYqBAA=&year=sy4rtTbX0zUEAA==&gender=t&t=line>

SPARTAK KAJAANI RY 2013. Toimintakertomus 2012.

van der STEL, Jaap ja VOORDERIND, Deborah (toim.) 1999. Ehkäisevän päihdetyön käsikirja. Alkoholi, huumeet ja tupakka. Pompidou-ryhmä. Euroopan Neuvosto Jellinek Consultancy. (Suom. Lauri Savisaari.) A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 31. Helsinki: A-klinikkasäätiö.

STAKES 2006. Laatutähteä tavoittelemassa. Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit. [Viitattu 2015-09-06.] Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75223/laatutahtea_tavoittelemassa1.pdf?sequence=1

STM 2001. Terveys 2015 -kansanterveysohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriö. Esitteitä 2001:8.

STM 2009. Mielenterveys- ja päihdesuunnitelma. Mieli 2009 -työryhmän ehdotukset mielenterveys- ja päihdetyön kehittämiseksi vuoteen 2015. [verkkojulkaisu] Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:3. [Viitattu 2015-07-21.] Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3382-8>

STRAND, Teija 2011. THL. Ehkäisevä päihdetyö Suomessa 2011. Missä mennään, minne haluamme? Raportti 37/2011. Tampere: Juvenes Print - Tampereen yliopistopaino Oy. [Viitattu 2013-2-21] Saatavissa: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/79891/1523a7da-a0c0-44ce-baa6-d66444a41658.pdf?sequence=1>

THL 2012. Ehkäisevä päihdetyö peruspalveluissa: opas kunnan ehkäisevään päihdetyöhön. [Viitattu 2015-07-20]. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201302191858>

THL 2013a. Ehkäisevän päihdetyön suunnittelu ja kohdentaminen [verkkoaineisto]. [Viitattu 2015-12-14.] Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/ehkaiseva-paihde-tyo/ehkaisevan-paihde-tyon-laatu/laatutahden-kayttoohjeet/ehkaisevan-paihde-tyon-suunnittelu-ja-kohdentaminen>

THL 2013b. Ehkäisevän päihdetyön tietoperusta ja etiikka [verkkoaineisto]. [Viitattu 2015-12-14.] Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/ehkaiseva-paihde-tyo/ehkaisevan-paihde-tyon-laatu/laatutahden-kayttoohjeet/ehkaisevan-paihde-tyon-tietoperusta-ja-etiikka#etiikka>

THL 2013c. Ehkäisevän päihdetyön resurssien varmistaminen [verkkoaineisto]. [Viitattu 2015-12-14.] Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/ehkaiseva-paihde-tyo/ehkaisevan-paihde-tyon-laatu/laatutahden-kayttoohjeet/ehkaisevan-paihde-tyon-resurssien-varmistami-nen>

THL 2014a. Riski- ja suojaavat tekijät [verkkoaineisto]. [Viitattu 2015-09-06.] Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/terveyden-edistaminen/toimijat/terveyden-edistaminen-eri-toimialoilla/terveyden-ja-hyvinvoinnin-edistaminen-ammattillisessa-koulutuksessa/ehkaiseva-paihde-tyo/riski-ja-suo-jaavat-tekijat>

THL 2014b. Tietoa ehkäisevän päihdetyön menetelmistä [verkkoaineisto]. [Viitattu 2015-07-29.] Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/ehkaiseva-paihde-tyo/ehkaisevan-paihde-tyon-laatu/tietoa-ehkaisevan-paihde-tyon-menetelmista>

THL 2014c. Laatutähden ydin [verkkoaineisto]. [Viitattu 2015-10-16.] Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/ehkaiseva-paihde-tyo/ehkaisevan-paihde-tyon-laatu/laatutahden-kayttoohjeet/laatutahden-ydin>

THL 2014d. Ehkäisevän päihdetyön viestintä, osallisuus ja yhteistyö [verkkoaineisto]. [Viitattu 2015-10-16.] Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/ehkaiseva-paihde-tyo/ehkaisevan-paihde-tyon-laatu/laatutahden-kayttoohjeet/ehkaisevan-paihde-tyon-viestinta-osalli-suus-ja-yhteistyö>

THL 2014e. Ehkäisen päihdetyön toteutus [verkkoaineisto]. [Viitattu 2015-10-16.] Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/ehkaiseva-paihde-tyo/ehkaisevan-paihde-tyon-laatu/laatutahden-kayttoohjeet/ehkaisevan-paihde-tyon-toteutus>

THL 2014f. Ehkäisevän päihdetyön uudistaminen, levitys ja vakiinnuttaminen [verkkoaineisto]. [Viitattu 2015-10-16.] Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/ehkaiseva-paihde-tyo/ehkaisevan-paihde-tyon-laatu/laatutahden-kayttoohjeet/ehkaisevan-paihde-tyon-uudistami-nen-levitys-ja-vakiinnuttaminen>

THL 2014g. Ehkäisevän päihdetyön toimijat [verkkoaineisto]. [Viitattu 2015-09-05.] Saatavissa: https://www.thl.fi/documents/10531/503957/ept_toimijakentt%C3%A4.pdf/99020521-0e55-4c08-90fc-1acc5dd2694f

THL 2015a. Verkko-Pakka ehkäisevään päihdetyöhön [verkkoaineisto]. [Viitattu 2015-12-17.] Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/ehkaiseva-paihdeyto/ehkaisevan-paihdeyton-menetelmat/verkko-pakka-ehkaisevaan-paihdeytohon>

THL 2015b. Alkoholiohjelma [verkkoaineisto]. [Viitattu 2015-09-06.] Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/hankkeet-ja-ohjelmat/alkoholiohjelma>

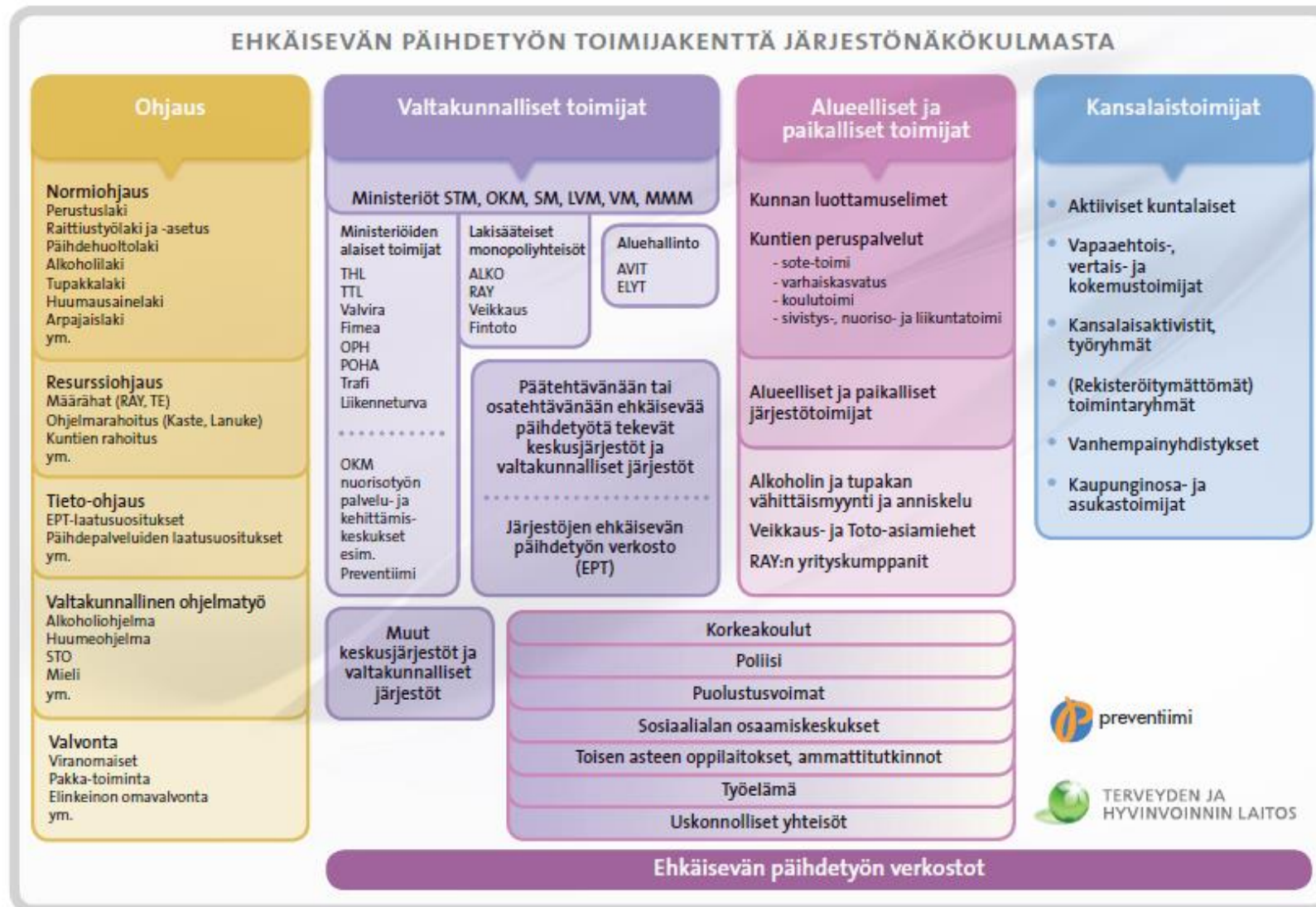
VOGT, Ellen, KOTOVIRTA, Elina, PYLKKÄNEN, Sanna, KOSTE, Asmo, SOIKKELI, Markku, HANNULA, Kristiina, HARA, Mervi, HEDEMÄKI, Outi, SAARTO, Ari, PAJULA, Mari ja TAMMINIEMI, Kaari 2013. Ehkäisevän päihdetyön rakenteet ja yhteistyö, järjestöjen rooli ehkäisevässä päihdetyössä 1.3.2013. THL. [Viitattu 2015-09-05.] Saatavissa: https://www.thl.fi/documents/10531/503957/ehkaisevan_paihdeyton_toimijakentta.pdf/ad74cc01-32ad-4fba-8b0d-dd55573d6e1a

TUOMI, Jouni ja SARAJÄRVI, Anneli 2013. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

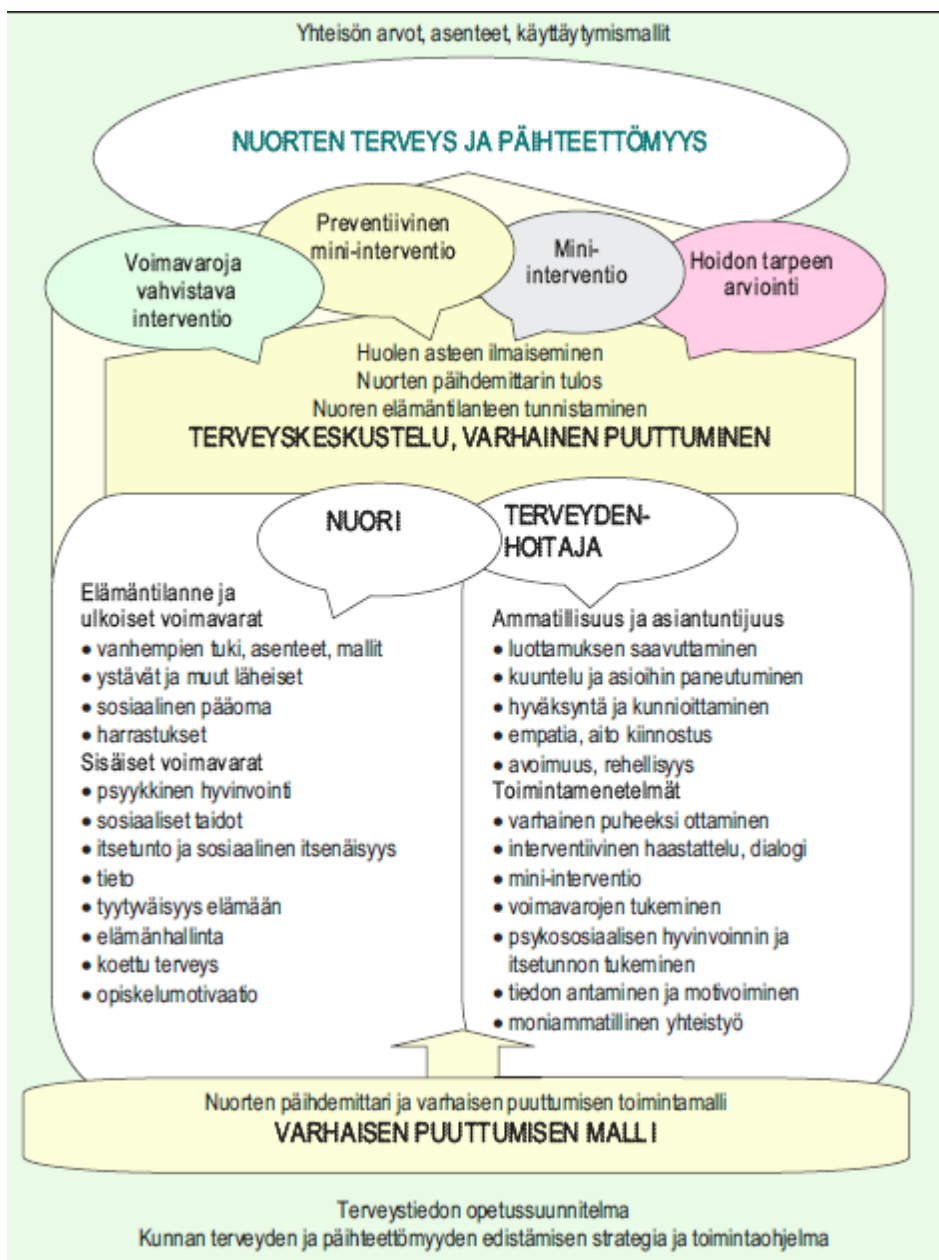
UUSITALO, Hannu 1991. Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan. Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.

WARPENIUS, Katariina, HOLMILA, Marja, KARLSSON, Thomas ja RANTA, Jussi 2015. Ehkäisevä päihdetyö Suomessa 2025-ennakointitutkimus. Raportti 5/2015. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy. [Viitattu 2015-07-10.] Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-444-1>

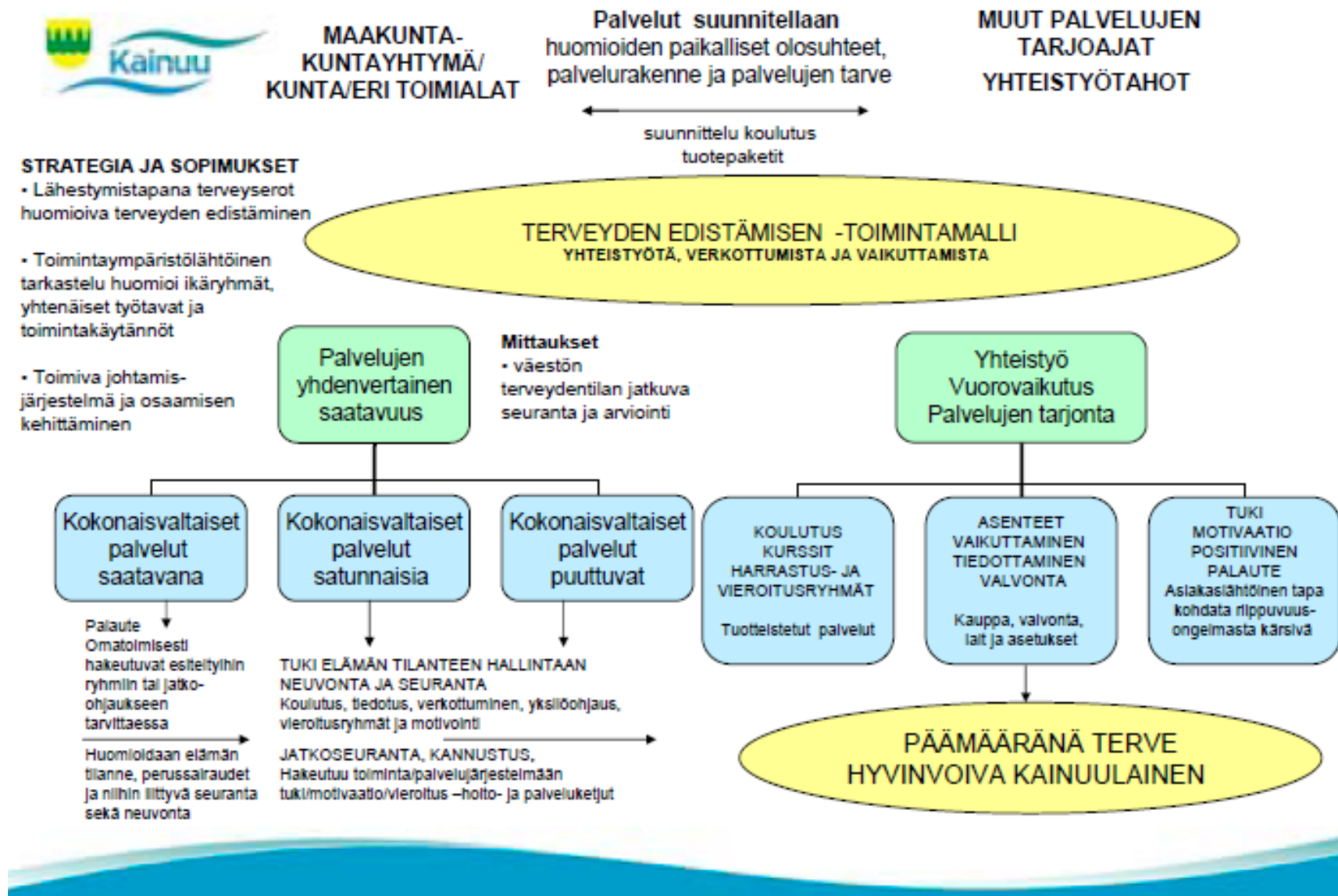
LIITE 1: EHKÄISEVÄN PÄIHDETYÖN TOIMIJAT JA OHJAUKSEN VÄLINEET (THL 2014g.)

LIITE 2: VARHAISEN PUUTTUMISEN MALLI NUORTEN PÄIHTEETTÖMYYDEN EDISTÄMISEKSI KOULU- JA OPISKELUTERVEYDENHUOLLOSSA (Pirskanen 2007, 98.)

LIITE 3: TERVEYDEN EDISTÄMINEN KAINUUSSA –TOIMINTAMALLI (Aitoaho 2008, 258.)

LIITE 4: POLKU –TYÖPARIMALLI OSANA KAINUUN SOSIAALI- JA TERVEYDENHUOLLON KUNTAYHTYMÄN PERHEPALVELUITA (Pikkarainen 2015, 17)

